

Lunds Universitet
Avdelning för Socialantropologi
Ht-2005
C-uppsats av: Ossian Sandin
Handledare: Johnny Persson
e-mail: yossariano@webaid.se

"Gamla Möllevången, var e de med den?"

Innehållsförteckning

Kapitel 1

1.0 Inledning	3
1.1 Problem	3
1.2 Metod	4
1.3 Disposition	4-5

Kapitel 2

2.0 Regleringsteorin	6-8
2.1 Modernismen	8-9
2.2 Tidrumskomprimering	10-12
2.3 Social Miljö	13
2.4 Sammanfattning	13-14

Kapitel 3

3.0 Möllevångens framväxt	14-16
3.1 Möllevången och arbetarrörelsen	18-20
3.2 Början till ekonomisk förändring	20-21
3.3 Sammanfattning	21-22

Kapitel 4

4.0 Möllevången 1945-1970	22-25
4.1 Möllevången 1971-	25-28
4.2 Sammanfattning	28

Kapitel 5

5.0 Decentralisering av det globala systemet	28-29
5.1 Postmodernismen och tidsrumskomprimering	29-31
5.2 Malmös rumsliga anpassning	32-35

Kapitel 6

6.0 Rent gap och gentrifiering	35-36
6.1 Lodet 4	37-40
6.2 Den utvidgade sociala miljön	42-44

Kapitel 7

7.0 Slutdiskussion	44-45
7.1 Litteraturförteckning	46-47

Kartor/Ritningar

Ritning av Lodet 4 1923 (Tredje våningen)	17
Ritning av Lodet 4 1982 (Bottenplan)	41

Kapitel 1

1.0 Inledning

Fastigheten Lodet 4, på Möllevången, i Malmö genomgår förändringar. Fastigheten byggdes 1923 som mejeri, bostad åt ägare, mejerister och hembiträden i ett område som i början av förra seklet uppstått för att tillgodose närliggande fabriker med arbetskraft. Under de första årtiondena växte en stark arbetarrörelse fram på Möllevången och med den en skötsamhetskultur som kom att ligga till grund för det samförstånd mellan staten, fackföreningar och näringslivet som kallats för den svenska modellen. Men under efterkrigstiden förslummades området och de bättre ställda arbetarna flyttade till nybyggda bostadsrätter.

Ännu idag är Möllevången ett av de fattigare områdena i Malmö vilket skulle kunna vilseleda en att tro att inte mycket har hänt vare sig socialt eller ekonomiskt bland dess invånare sedan förslumningen. Men fastigheten och området verkar onekligen genomgå stora förändringar. Precis som i resten av väst så påverkades Möllevången av att många företag, från början av 1970-talet, började flytta sin produktion utomlands. De flesta fabrikerna lades ner samtidigt som ekonomiskt svagare grupper, såsom nyanlända invandrare, började flytta till stadsdelen. I slutet av 1990-talet flyttade en mer bohemisk typ av befolkning in på Lodet 4 då hyrorna var låga och där fanns många lediga lokaler för att realisera alltifrån konstprojekt till musikprojekt. Fastigheten kom sedan att hamna i fokus som kulturcentrum både för invånare och media. Men strax därefter skedde ett ägarbyte och en mer professionell typ av konstnärlig befolkning flyttade in i lokalerna, vilket skulle kunna tolkas som en tendens till att en befolkning med en annan socioekonomisk status håller på att flytta till området.

1.1 Problem

Mitt problem består i att försöka förstå de processer som ligger bakom de förändringar och skiftande användningar som Lodet 4 har genomgått. Finns det något samband med förändringar i det urbana rummet i Malmö eller i andra västerländska städer? Hur har förändringar i ekonomin och världssystemet påverkat fastigheten? Har det skett någon slags förändring i hur de som bebor och bebott Lodet 4 kommit att relatera till området?

1.2 Metod

För att undersöka ämnet så kommer jag ha som utgångspunkt den plats, Kristiandstadsgatan 14 och 16, där den fastighet, Lodet 4, som jag under ett år bott i och de förändringar som den genomgått och genomgår. Jag kommer i arbetet att försöka växla mellan ett makro- och mikroperspektiv och använda mig av en materialistisk analys där jag framförallt ser kulturell förändring som ett resultat av förändringar i världssystemet och ekonomin. Jag analyserar även två personers, som tidigare bott i Lodet 4, sociala miljö. Intervjuerna har utförts i en för dem så bekant miljö som möjligt, som de själva har fått välja, vilket i Paul Manestams fall var hemmet i Borgholm och för Eva Skoglund var vid en terrass på Bo01. Intervjuerna har utförts utan färdiga frågor. Bara några få riktlinjer rörande hur de upplevt olika förändringar i sina liv, detta för att få ett intervjuresultat som i så hög grad som möjligt speglar vad de själva upplevt snarare än vad jag velat få fram. Jag har även utfört en mängd kortare intervjuer med några av de tidigare boende och den nuvarande hyresvärden. Men det måste sägas att intervjuerna är bristfälliga eftersom det är svårt att analysera den sociala miljön utan att det kombineras med någon typ av fältarbete. Många aspekter har säkert också utelämnats i intervjuerna då minnet är selektivt och man inte alltid finner det bekvämt att uttala sig om allt i en så speciell situation som en intervju ändå är.

1.3 Disposition

Andra kapitlet av arbetet består av ett teoretiskt avsnitt där jag redogör för regleringsteori, Jonathan Friedmans världssystemsteori, David Harveys teori om tidsrumskomprimering och en kort presentation av konceptet om social miljö. Tredje kapitlet behandlar den ekonomiska utvecklingen i Malmö, Möllevången framväxt, hur användandet av Lodet 4 kommit att förändras och hur den sociala miljön såg ut för en person som växte upp i fastigheten. Det fjärde kapitlet behandlar den ekonomiska förvandlingen under efterkrigstiden och hur den påverkade Malmö, Möllevången och Lodet 4. Det femte kapitlet behandlar tidsrumskomprimeringsteori och världssystemteori i samband avindustrialisering och uppkomsten av en eventuellt ny ackumulationsregim samt hur de ekonomiska och kulturella förändringarna avspeglas i Malmös rumsliga utformning. I kapitel sex redogör jag först för rent gap teorin, dess

koppling till de globala processerna och de förändringar vi nu ser på Lodet 4 och Möllevången, följt av en analys av den förra ägarinnans sociala miljö. Den sista och sjunde delen består av slutsatsen till arbetet.

Kapitel 2

2.0 Regleringsteorin

Regleringsteorin utgår från den marxistiska tesen att kapitalismen ständigt är i kristendens då systemet består av inre motsättningar. Motsättningarna måste regleras för att det ekonomiska systemet inte ska bryta ihop. En sådan motsättning är till exempel det ojämlika förhållandet mellan kapitalister och arbetare, där de senare skiljs från produktionsmedlen i fråga om ägande och kontroll (Billing och Stigendal 1994:75). En annan bygger på kapitalets strävan efter ett högre mervärde. Kapitalisterna försöker nämligen hela tiden att pressa fram ett högre mervärde genom att antingen ligga i täten av konkurrensen om den högsta produktionsutvecklingen, för att på så sett öka produktiviteten och därmed produktionen eller genom att förlänga arbetsdagen och hålla lönerna nere för att på så sätt öka arbetsinsatsen (enligt strategin: relativ exploatering respektive absolut exploatering) (Billing och Stigendal 1994:76). Gör de inte det ena eller det andra så hotas vinsten och därmed företagets existens. I början av seklet dominerade strategin absolut exploatering och kapitalisterna var beroende av att hålla lönerna nere och förlänga arbetsdagen, alltmedan arbetarnas kamp gick i motsatt riktning. Men på grund av de långa arbetsdagarna riskerade arbetskraften att slitas ut och alltså även på så sätt underminera generingen av mervärde samtidigt som motståndet från arbetarnas sida riktade in sig på kortare arbetstid och därmed även skapade en motsättning. (Billing och Stigendal 1994:77-78).

Det existerar även motsättningar mellan olika sektorer inom kapitalismen som exempelvis mellan penningkapital och industrikapital samt mellan konsumtionsmedelsindustri och konsumenter. Penningkapitalet investerar inte nödvändigtvis i industrin utan kan lika gärna ägna sig åt spekulation om det visar sig vara mer lukrativt och konsumtionsmedelsindustrin står inför ett dilemma då lönen till arbetarna å ena sidan utgör en kostnad som hotar mervärdet men å andra sidan genererar köpkraft (Billing och Stigendal 1994:78-79). Dessa motsättningar menar Michele Aglietta (1987:356) leder till en överackumulation av kapital då kapitalet inte på organiskt vis kan cirkulera mellan de olika sektorerna. Det kan till exempel vara mer lönsamt att investera i fastighetsspekulation än i industriproduktion vilket gör att kapitalet

inte kan förenas på ett produktivt sätt med en arbetslös arbetsstyrka. I slutändan leder det till en finansiell kris då endast fiktivt kapital skapas.

På grund av att ovannämnda motsättningar är inneboende i kapitalismen uppstår ständigt nya kriser vilket medför både sociala och ekonomiska omstruktureringar för att uppnå social och ekonomisk stabilitet (vilket i slutändan är en förutsättning för själva kapitalackumulationen). Dessa omstruktureringar skapar när det vill sig väl en social reglering vilken möjliggör att en ackumulationsregim kan uppstå (Painter 2002:93). En ackumulationsregim kännetecknas av jämvikt och samförstånd mellan de olika intressen vilka inrymmer kapitalismens instabilitet (Billing och Stigendal 1994:78-79). Att dessa sociala regleringsformer uppstår beror, enligt Painter, varken på medveten handling eller, som redan antytts, på någon inneboende kapitalistisk mekanism, utan är en omedveten konsekvens av samspelet mellan vissa handlingar och processer som lika gärna kan ha genomförts med helt andra mål än vad som blivit resultatet (Painter 2002:93). Den sociala regleringen innebär att det skapas nya normer, vanor och lagar som stabiliserar de sociala och ekonomiska konflikterna (Harvey 2004:122). För att få arbetaren till att utföra ett ostimulerande och enahanda arbete i den kapitalistiska ekonomin har det krävts en lång historisk process som måste upprepas för varje ny generation som ska skolas in i lönearbetet, menar Harvey. Arbetarens insocialisering i det kapitalistiska produktionssystemet sker genom utbildningsinstitutioner, media, arbetsplatser, religiösa institutioner och dominerande ideologier (Harvey 2004:123-124). På så sätt stabiliseras den inneboende konflikten emellan arbetare och kapitalister.

Regleringsskolan menar således att staten och diverse andra institutioner av religiös, politisk och facklig karaktär samt företag krävs för att organisera och stabilisera kapitalismen. De lägger framförallt vikt vid deras betydelse för att skapa olika typer av ideal som behövs för en stabil efterfrågan på produkter (Harvey 2004: 122-123). Kärnfamiljen, statusideal, individualism, nationellidentitet kan allt ses i samband med skapandet av olika livsstilar som formar konsumtionen och reproducerar arbetskraften i olika ekonomiska sammanhang. Aglietta skiljer på intensiva ackumulationsregimer och extensiva sådana. De senare till skillnad från de förstnämnda uppnår bara ett relativt större mervärde genom att förändra arbetsorganisationen men förändrar inte nödvändigtvis den traditionella sociala strukturen i sin helhet. De intensiva

ackumulationsregimerna däremot skapar nya sociala konsumtionsnormer och levnadsätt, som nämnts ovan, för att individen och familjen ska bli en så effektiv konsumerande och producerande enhet som möjligt (Aglietta 1987:71). De intensiva ackumulationsregimerna lyckas därmed sammanföra konsumtions- och produktionssektorns intressen (Aglietta 1987:72). Även ackumulationsregimerna drabbas emellertid av finansiella kriser då jämvikt bara kan uppnås under speciella perioder och i slutändan kan ses som ett undantag i en ekonomi som framförallt bygger på en ständig närvarande kristendens (Aglietta:351-379).

2.1 Modernismen

Time, time kind of obliterated the past that was
around when I was growing up, time and
progress (Bob Dylan –No Direction Home-)

Inom världssystemsteorin kan världen ses som bestående av olika dynamiska mekanismer som påverkar relationerna mellan centrum och periferi. Relationerna skiftar genom långa historiska processer där centrum etablerar hegemoni och fragmenteras medan periferier försvinner och nya centra uppstår (Friedman 1994:199). Stabila perioder inom världssystemet betyder att relationen mellan centrum och periferi är stabila. Periferin tillgodoser centrum med råmaterial och till viss del arbetskraft medan produktionsutveckling och kapitalackumulation sker i centrum. Under decentralisering av det globala systemet sker den motsatta processen, kapital exporteras då centrum blivit för rikt och dyrt för produktion. Detta leder i sin tur att nya små centrumregioner uppstår och det gamla centrum blir en konsument av sina egna produkter (Friedman 1994:169).

Jonathan Friedman (1994:199) menar att en mängd olika kulturella processer är direkta resultat av hur relationerna i det globala systemet skiftar och hur kapital flödar. Inom de olika samhällsformerna, beroende på om de befinner sig inom centrum eller periferi, uppstår det ett visst utrymme för hur olika typer av identitetsbyggande sker. Friedman uppfattar modernism, primitivism, traditionalism och postmodernism som fyra olika möjliga strategier för identitetsbyggande. Han menar att de fyra identitetsstrategierna alla varierar i styrka beroende på hur relationerna inom det globala

systemet skiftar (Friedman 1994:228). Jag ska för tillfället nöja mig med att ta upp modernismen men kommer in på traditionalism samt postmodernism senare i arbetet.

Modernismen bygger i Friedmans definition på hur individer, i samhällen under centrumperioder, klassificerar sin omvärld. Den modernistiska identiteten bygger på en frigörelse av individen från tidigare organisationsmönster såsom familj och tradition (som de fötts in i snarare än skapat själva) till att självet förläggs inom individen som således blir en egendrivande och självmotiverande varelse (Friedman 1994:213). Denna process, menar Friedman, företräddes i väst av kommersialiseringen vilken penetrerade och undergrävde det system av åtaganden och ansvar som byggde på släkt- eller kasttillhörighet. Individer kunde representera sig själva eftersom rikedom inte fördelades av sig själv efter ett visst mönster (Friedman 1994:213). Denna uppräckning eller frigörelse från tidigare på förhand bestämda och fixerade strukturer, menar Friedman (1994:214), bland annat ledde till modernismen. För att förklara modernismen använder han sig av tanken på den kreativa förstörelsen av nuet. Det vill säga förstörelsen av det förgångna till förmån för det nya. Tiden innan moderniteten beskrivs bäst med Friedmans egna ord: "If the great chain of being was an enormous spatial scheme in which every species and life form had its place in a single universal hierarchy, modernity consists in the temporalization of that chain of being into a world evolution" (1994:220). Därav följer att det existerar en tro på framtiden och en känsla av att tiden pressar framåt, precis som det existerar en plats varifrån vi har kommit, existerar också en plats dit vi är på väg (Friedman 1994:242). Denna tro på utvecklingen och framtiden menar Friedman byggde på Europas geografiska och ekonomiska expansion där större delen av världen integrerades i samma system som periferi (Friedman 1994:242).

Denna förvandling av förhållandena mellan tid och rum ses av Friedman som ett resultat av återkommande förändringar av relationerna inom det globala systemet medan det av kulturgeografen David Harvey (2004:23) beskrivs som en mera specifik reaktion på industrialismen och kapitalismen.

2.2 Tidrumskomprimering

I sin bok *The Condition of Postmodernity* (2004) utvecklar David Harvey teorin om tidsrumskomprimering. Jag ska redogöra för denna teori och dess anknytning till modernismen för att vi bättre ska kunna förstå det sammanhang som utvecklingen på Möllevången skedde i. Jag kommer även ta upp Anthony Giddens som också utvecklat en teori om förändringar i vår uppfattning om tid och rum i samband med modernismen.

Traditioner har brutits upp och levnadssätt konstant förändrats för att anpassas till det kapitalistiska produktionssättet, menar Harvey (2004:204). Olika uppfattningar om tid och rum som existerat bland olika grupper av människor har därför också förändrats alltmedan olika materiella processer runt omkring dem har tagit nya former (Harvey 2004:204). Dessa processer har varierat historiskt och geografiskt men alltid reproducerat det sociala livet. Därför har också varje samhällsformation sina egna koncept om tid och rum (Harvey 2004:204). Den symboliska organiseringen av tiden, när och var saker ska göras, kan ses som den mall eller ram genom vilken vi lär oss vilka vi är och vilken plats vi har i samhället. Den gemensamma uppfattningen om att det finns en tid och en plats för allt kommer till uttryck i föreskrifter som reproducerar den sociala ordningen då social mening investeras i tid och rum (Harvey 2004:214). Anthony Giddens (1996:27) menar, i ett liknande argument om tidsrumsförändringar, att en sådan koppling mellan den sociala meningen och rummet var särskilt påtaglig i förmoderna samhällen då det sociala livets rumsliga dimensioner sammanföll och bestämdes av lokaliserade verksamheter. Men det moderna kapitalistiska samhället har därefter alltid inneburit förändring vilket lett till en rad möjliga förståelser av tid och rum, menar Harvey (2004:204). Koncepten måste därför förstås genom hur individer praktiserar, upplever och förändrar sin förståelse inom en viss struktur av sociala relationer (Harvey 2004:223-225). Exempel på hur de kapitalistiska sociala strukturerna reproduceras i rummets användning kan vara hur klassbetydelser befasts och rumsligt kommer till uttryck. Likadant påverkar etnicitet, kön, ras, etc. rummets användande (Harvey 2004: 223-225). Ett talande exempel på hur både klass och kön är avspeglade i rummets utformning är

ritningen från 1923 över en av lägenheterna i Lodet 4 där "Herrns rum" och "jungfrukammaren" är uttryckligen utskrivna (se s. 17).

Pengar, menar Harvey (2004:227) var bland det som hade störst betydelse för hur vi kom att uppfatta tid och rum i det kapitalistiska samhället. Harvey (2004:227) menar att kapitalcirkulationens utbredning över rummet krävde ett gemensamt sätt för att mäta tiden på vilket gjorde tidens pris och värdet av pengar nära knutet till hur lång tid som det krävdes för att överbrygga rummet.

En kronologisk och standardiserad tid inrättades för när arbetare skulle infinna sig på fabriken, när handelsmän skulle öppna sina butiker, när man var ledig, etc. Samtidigt kom organiseringen av tid och rum att spela en avgörande roll i jakten på vinst (Harvey 2004:229). Tiden för produktionen tillsammans med cirkulationen av kapital utgör kapitalets omsättningstid, vilken Harvey (2004:229) menar är den tid det tar för de investerade pengarna att komma tillbaka i form av vinst. Alltså ju snabbare som cirkulationen kunde ske desto större avkastning skapades, vilket gjorde avkastningen nära förbundet med hur snabbt rummet kunde överbryggas tidsmässigt. Denna process kan beskrivas som "the annihilation of space through time", och är alltså nära förbundet med kapitalismens ständiga strävan att snabba på kapitalets omsättningstid och lägga under sig nya marknader (Smith 2001:79).

En av de första förändringarna i hur tid och rum kom att uppfattas, menar Harvey, skedde efter revolutionsförsöken 1848 då den ekonomi och utveckling som länge tagits för given kastades in i en kris. Borgerligheten kunde då inte längre försvara det upplysningsideal som menade att tiden pressade framåt och att deras projekt innebar en kamp mot traditionella uppfattningar om tid och sociala organisationsformer. Ingen kunde heller längre vara säker på pengarnas värde eller säkerheten på de platser de befann sig på då Europa blivit allt mer integrerat och en händelse på en plats kunde påverka vad som inträffade på en annan (Harvey 2004:261).

Giddens (1996:29) utvecklar en teori där han använder termen urbäddning. Han argumenterar att framväxten av modernismen ledde till att rummets nära anknytning till platsen gradvis luckrades upp. Detta har betytt, menar Giddens vidare, att den typ av sociala interaktioner som byggde på att människor träffades ansikte mot ansikte har fått ge vika för sociala relationer som sträcker sig över ett obegränsat tidsrum (1996:29).

Därmed har platser i den moderna eran också blivit hemsökta av det som är frånvarande och i högre grad blivit påverkade av faktorer utanför vårt medvetande (Giddens 1996:66).

Krisen 1848, som byggde på en överackumulation av kapital, upphävdes genom geografisk expansion (pengar investerades i infrastruktur) som möjliggjordes av nya uppfinningar såsom järnvägen, telegrafen, ångbåten, etc. (Harvey 2004:260). Expansionen skedde då framförallt internt, inom centrum. Det vill säga främst i Europa och USA. Dessa händelser medförde också förändringar i hur tid och rum kom att uppfattas framöver då omsättningstiden kunde reduceras genom de tekniska landvinningarna (Harvey 2004:265).

Nästa stora förändring skedde, enligt Harvey, strax innan första världskriget då det första fordistiska löpande bandet sattes upp i USA och radion sände ut sina första vågor vilket förde samman världens tidshorisonter till en och densamma (Harvey 2004:266). Den offentliga tiden homogeniserades alltmedan handel, tågssystem, nyheter, etc. krävde en universell tid (Harvey 2004:267). Homogeniseringen av tiden och nedbrytandet av de rumsliga barriärerna ("the annihilation of space through time") i början av 1900-talet ledde till två reaktioner inom modernismen, menar Harvey (Harvey 2004:271). Dessa utgjordes av de som betonade skillnader å ena sidan och de som betonade enhet (den internationalistiska reaktionen). Den senare pekade på möjligheten till en global gemenskap där upplysningsidealet om universell frigörelse kunde bli möjlig. Detta skulle ske genom samordning av alla olikheter för ett högre ändamål där form skulle följa funktion och rumslig rationalisering skulle skapa välfärd och maximera individens frihet (Harvey 2004:271). Men samtidigt som rummet krympte och världen enades så blev det också allt viktigare att attrahera det fritt flödande kapitalet genom att betona skillnader. Harveys argumentering (2004:271) är den att ju mer enat rummet blivit, desto viktigare har de fragmenterade platserna (inom den globala ekonomin) blivit för identitetsbyggande och handling. I och med att platser och grupper plötsligt blev konkurrenter inom en global kapitalism blev det också viktigt att skapa unika miljöer för de lokala kapitalistiska aktörerna, vilket gav upphov till diverse nationalistiska rörelser (Harvey 2004:271). De två reaktionerna skulle utifrån Friedmans perspektiv kunna tolkas i termer av de fyra identitetsstrategierna och snarare än att bero på

tidsrumskomprimeringen bero på överackumulation av kapital och de skiftande relationerna inom världssystemet (Friedman 1994:228)

2.3 Social miljö

Social miljö är min översättning av den engelska termen "milieu". Den definition jag kommer att använda mig av är formulerad av sociologen Jörg Durrchmidt som inspirerats av fenomenologisk sociologi. "Milieu shall be defined as a relatively stable configuration of action and meaning in which the individual actively maintains a distinctive degree of familiarity, competence and normalcy, based on the continuity and consistency of personal disposition, habitualities and routines, and experienced as a feeling of situatedness" (Durrchmidt 2000:18-19). Vidare menar han att vi bär med oss den sociala miljön och försöker förverkliga den i de nya miljöer där vi hamnar. Vi sorterar hur relevanta olika företeelser och personer är för våra liv efter hur de passar in i vår livshistoria. Durrchmidt, likt Giddens, skriver om två olika typer av sociala miljöer: den utvidgade (urbäddade) och den lokaliserade. I den utvidgade sociala miljön har geografiskt avstånd inte någon större betydelse i fråga om personers och händelsers betydelse men är till viss del beroende av teknikens förmåga att sätta oss i kontakt med det avlägsna (Durrchmidt 2000:19). I den lokaliserade sociala miljön, däremot, är känslan av tillhörighet bunden till den omedelbara omgivningen och sociala strukturen (Durrchmidt 2000:20-21).

2.4 Sammanfattning

Kapitalismen måste ständig expandera för att kapital ska ackumuleras vilket driver på nedbrytningen av de rumsliga barriärerna. Detta kan ses som en förutsättning för den modernistiska rörelsen som karakteriseras av uppfattningen att tiden ständigt pressar framåt. Harvey urskiljer två reaktioner, de som betonar enhet och de som betonar skillnad, medan Friedman pratar om fyra olika identitetsstrategier där relationerna inom världssystemet avgör vilka som dominerar. Giddens å andra sidan betonar modernismens

betydelse för att sociala relationer har skilts från det lokala och sträckts ut både tidsmässigt och rumsligt.

Kapitalismen befinner sig i ständig kristendens då den oändliga kapitalackumulationen leder till överackumulation vilken utmärks av att ett överflöd av kapital inte kan kombineras på ett produktivt sätt med en stor arbetslös arbetskraft. Under sådana kriser ifrågasätts ofta det modernistiska idealet om framåtskridande vilket leder till att andra identitetsstrategier än modernismen får större utrymme. Detta sker framförallt, enligt Friedman (1994), då centrum håller på att förlora sin ställning som hegemonisk makt i det globala systemet. I följande kapitel kommer jag att använda mig utav de teorier jag redogjort för ovan i ett försök att förstå de förändringar som skett uppdelat i Malmö som helhet, Möllevången och fastigheten Lodet 4.

Kapitel 3

3.0 Möllevångens framväxt

Under 1800-talet effektiviserades jordbruket vilket dels ledde till en explosionsartad befolkningsökning, dels till en utbredd fattigdom då många bönder blev utan arbete. Möjligheterna för dem bestod i att antingen lämna landet för Amerika eller flytta till städerna där en framväxande industri hade skriande behov av arbetskraft. Mellan 1860 och 1910 mer än fördubblades Malmös befolkning och 1910 intog staden positionen som Sveriges ledande industristad efter Norrköping (Billing och Stigendal 1994:91-92).

Möllevången var innan 1904 inte mer än namnet på ett åkerområde integrerat i det skånska naturlandskapet, men det året vidgades stadsgränsen och byggandet av det nya bostadsområdet påbörjades. Hyreskaserner växte upp som svampar ur myllan och 1910 var den nya stadsdelen i princip färdig. Det nya bostadsområdet lades strategiskt nära de stora industridistrikten som uppkommit vid Södervärn och Bergsgatan. Området ansågs hålla betydligt högre standard än innerstaden med sin slum. Breda gator, luftiga lägenheter och högre materiel standard i lägenheterna skilde Möllevången från slummen inne i stan som kännetecknades av trånga gränder och dåliga bostäder (Billing och Stigendal 1994:188). Denna process där fabriker tillsammans med nya arbetarbostäder byggs utanför stadsgränsen (istället för återinvesteringar i innerstaden) menar Smith

(2002:58-59) grundades på att markvärdet där var lågt och utrymmet fanns för att anlägga storskaliga fabriker. Men detta ledde i sin tur till att inget kapital återinvesterades i innerstaden vilket ledde till ökad förslumning. En sådan expansion av det urbana rummet menar Smith (2002:84) är kännetecknande för "the annihilation of space through time" på det urbana planet där utbyggnaden av förstäder föranleddes av att kapitalet växte och utvidgades. Byggandet av Möllevången gav upphov till att många av de hantverkare som hjälpte till med att bygga området också slog sig ner där, vilket också märks bland de hyresgäster som bodde i den fastighet som senare skulle bli ersatt av Lodet 4 på Kristiandstadsgatan, den fastighet som jag i fortsättningen kommer att följa lite närmare.

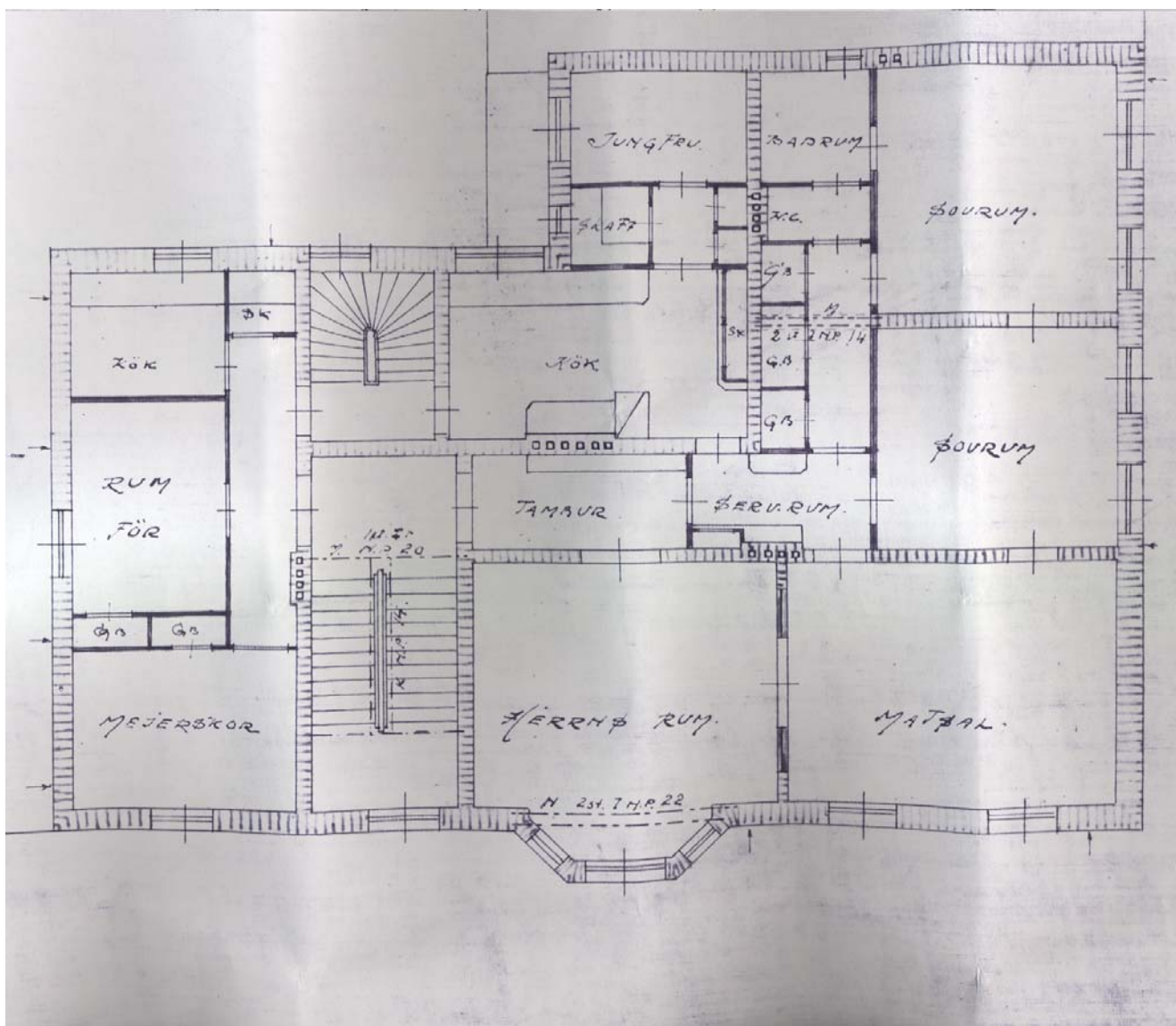
Mellan 1910 och 1922 bodde där bland annat en smed, en bokhållare, en murare, spårvagnsförare, mjölnare, skorstensfejare, rörläggare, beckslagare, sjöman, en strykerska, en handelsidkare, bagare, skomakare, en polis, en soldat, skraddare och skoarbetare. Det var alltså framförallt fråga om många hantverkare och kvalificerade arbetare som fick möjlighet att flytta från innerstadens slum till stadens nya arbetarkvarter. Det byggdes ständigt nya arbetarbaracker vilket krävde många kunniga hantverkare såsom smeder, murare och rörläggare, vilka betalades bättre i jämförelse med fabriksarbetarna. Men de flesta bodde fortfarande trångt, betalades dåligt och arbetade långa pass. För kapitalisternas del så handlade det här om vad regleringsskolan skulle kalla absolut exploatering (Billing och Stigendal 1994:77). Lönen hölls lågt då arbetarna var viktigast som just arbetare och än så länge mindre viktiga som konsument.

1922 revs den gamla fastigheten på Kristiandstadsgatan och en ny fastighet började byggas som stod färdig 1924. Den då 38-årige mejeriingenjören Arvid Manestam och den då 45-årige disponenten Alfred Andersson lät uppföra en fastighet med ett mejeri på bottenplan i två våningar samt ett antal mindre rum och lägenheter till mejerielever och hembiträden. Bredvid huset lät de uppföra ett garage för mejerivagnarna samt en vagnsgård. Strax efter det att huset började byggas så föddes Arvid Manestams son, Paul Manestam, som kom att bo i fastigheten fram till 1945. Paul Manestam intervjuades en vårdag i början av april i hans nuvarande hem på Öland. Han föddes 1923 på Möllevångstorget, året därefter flyttade hans familj till den fastighet som nu är Lodet 4. Familjen ägde det mejeri som anlades på bottenplan vilket hans far, som var mejeriingenjör, också var chef för. Huset var förhållandevis modernt i jämförelse med de

omgivande byggnaderna då de hade både badkar och vattenklosett. 1945 blev han antagen till en veterinärutbildning i Stockholm och har därefter arbetat som distriktsveterinär på olika platser runt om i Sverige. Sedan trettio år tillbaka så har han bott i Borgholm på Öland där han än idag arbetar som veterinär.

Möllevången, menar Manestam, var på 1920-talet och 1930-talet "...en jättestor småstad. Ja man kände väl inte alla men de var likadana som en själv. Manestam berättar något nostalgiskt om det gamla Malmö där alla var "lika varandra" och där hans umgänge framförallt kretsade kring Kristandstadsgatan och kvarteret. Efter sin uppväxt flyttade han upp till Stockholm för att utbilda sig till veterinär, åkte hem emellanåt men märkte inte någon särskild förändring i kvarteret. Även om han kanske inte längre var så nära vän med grannskapet så var han fortfarande bekant med de flesta. Den sociala miljö som karakteriserade Manestams omgivning under uppväxtåren på Kristandstadsgatan verkar ha varit av en väldigt lokalbunden natur. De sociala relationerna var framförallt baserade i den direkta omgivningen. Den urbäddning som Giddens skriver om som utmärkande för modernismen verkar alltså inte ha gällt fullt ut för de boende på Kristianstadsgatan under 1920- och 1930-talet. Jag kommer att återkomma till intervjun med Paul Manestam i nedanstående kapitel och knyter där an till de förändringar som skedde i ekonomin.

Ritning över tredje våningen 1923 (Lodet 4)

3.1 Möllevången och arbetarrörelsen

Matz Franzén menar, i en undersökning av Catarina området i Stockholm, att stadskulturen där skiljer sig ifrån den kultur som arbetarrörelsen hade starka fästen i (Franzén 1992:43 i Billing, Stigendal 1994: 190-191). Stadskulturen i Catarinaområdet bestod av den folkliga klassens lägre skikt och få kapitalister bodde där vilket ledde till, menar han, att de i mindre grad disciplinerades av borgerligheten. Detta medförde att folket där utvecklade en individualism som skilde sig från den mer institutionaliserade skötsamhetskultur som arbetarrörelsen på Möllevångens skapade. På Möllevången var nämligen arbetarna till stor del organiserade som en rörelse och byggde upp olika kulturinstitutioner som exempelvis Folkets Hus, Folkets Park, ABF och tidningen Arbetet. Att de byggde upp en kultur runt bestämda institutioner var något som de hade gemensamt med borgerligheten och de blev en länk mellan den folkliga kulturen och borgerligheten, menar Franzén (Franzén 1992:43 i Billing, Stigendal 1994: 190-191). Billing och Stigendal menade att institutionerna hjälpte till att socialisera in arbetarna i en skötsamhetskultur.

Orvar Löfgren (2003:151) skriver, i en artikel om arbetarkulturen i Landskrona, att en sådan tillämpning av de borgerliga idealen inte betydde någon direkt assimilering i den dominerande kulturen utan att de nya elementen gavs mening i det egna kulturella systemet. Det var vanligt att hemmen, även om de bara bestod av två rum och kök, innehöll ett besöksrum eller finrum som inte användes eller beträddes om det inte var fråga om speciella tillfällen. Detta rum menar Löfgren var ett rum som manifesterade vikten av att uppnå självrespekt i ett samhälle som framhöll arbetarklassens otillräcklighet (Löfgren 2003:152). Finrummet kan därmed ses som hur skötsamhetsidealet kom att reproduceras genom rummets organisering i arbetarklassens lägenheter. Denna organisering av rummet medförde samtidigt till att mycket av samvaron med grannar och vänner ofta skedde utanför hemmen. Istället för familjelivet som i fallet med borgarklassen, menar Löfgren (2003:151), centrerade därför mycket av vi identifiering till "vi på gatan" eller "vi i trapphuset" vilket i den tidens sammanhang kan liknas vid vad vi beskrivit som en lokaliserad social miljö. Men för de två familjerna på Lodet 4 var det annorlunda. Manestam tog ofta hem kompisar, hade kalas och hans föräldrar ordnade fest för mejeriet, han berättar att de hade " fem rum och kök [...] vi

hade ju vattentoalett på den tiden kan du tänka dig. [...] Nittonhundratjugofyra var det inte dåligt, badkar, så man tillhörde dem, ja dem som hade det bra. De andra i kvarteret hade ju dass på gården, ja eller på vinden.

Som tidigare nämnts så var det framförallt just kvalificerade arbetare som bodde i den fastighet som kom att ersättas av Lodet 4 och kan därför med stor sannolikhet ha varit bland dem som var engagerade i arbetarrörelsen och förmedlade skötsamhetsidealet. Om vi tar intervjun med Manestam i beaktan så finner vi en liknande bild där av arbetarna som bodde på Kristiandstadsgatan som de Löfgren beskriver i Landskrona, även på 1920- och 30-talen. “även hos arbetarna var damerna i hemmet. Det var inte många damer som arbetade, så såg hemmen också ut. Det är klart att det fanns familjer som spårade ut. Ja men inte i vanliga fall, de skötte sina hem tyckte jag. De var många av de där barnen på gatan som fortsatte upp till realskolan, sen vet jag inte vad som blev av dem.”

Att ha hemmafru sågs som något fint och tillhörde den skötsamma arbetararistokratin. Hemmafrun var också en förutsättning för skötsamheten då hon såg till att tvätta mannens kläder, skötte hemmet och höll fasaden uppe (Billing och Stigendal 1994:161). Efter rationaliseringarna, som medförde att många av de kvalificerade yrkena försvann, övertogs rollen som arbetararistokrati av dem som nu kontrollerade de nya maskinerna, som exempelvis arbetsledare och maskinoperatörer (Billing och Stigendal 1994:157). Det är också bland arbetararistokratin som en mera hemcentrerad livsstil uppstår där hemmafrun blir symbolen för ett “riktigt hem”. Om skötsamhetsidealet stod så högt i kurs vore det inte långsökt att tänka sig att fattigdomstecken var något man försökte undvika genom att hålla barn och hem fina vid besök och stadsvandringar. Den avsaknad av fattigdom som Manestam menar präglade arbetarna på Kristandstadsgatan verkar alltså dels vara en illusorisk produkt av skötsamhetsidealet men också av det faktum att det framförallt var etablerade arbetare som flyttade dit och som hade större ekonomiska resurser jämfört med det lägre skiktet. Men arbetarklassens lägre skikt verkar även ha funnits på Möllevången och barnen som växte upp på Kristiandstadsgatan fick lära sig att det var säkrast att hålla till på sin egen gata. “Man hade sina kompisar där och ville man gå till de andra så var man inte säkra på ... särskilt där mellan Möllevångstorget och dåvarande Södervärnsstation, där var ett område som inte var så

snygga hus, de var inte mer än två våningar höga och de var ansett som inte så bra. Där var mycket slagsmål och bråk och fylleri och polisingripanden och allt möjligt skit så dit gick vi aldrig, då fick vi på käften. Javisst!”

1932 tog socialdemokratiska partiet för första gången makten och folkhemmet skulle börja byggas. Detta innebar bland annat att hemmen skulle omstruktureras, rationaliseras och homogeniseras. Arbetarklasshemmen sågs som förlegade både ekonomiskt och kulturellt och skulle precis som ekonomin rationaliseras, vilket enligt Löfgren, innebar en flod av föreskrifter om hur hemmet skulle skötas (Löfgren 2003:154). Något som propagerades av såväl borgare som sossar. Borgarna såg det som en möjlighet att försäkra sig om att de gamla familjeidealen levde kvar medan sossarna såg det som ett sätt att bygga ett nytt samhälle på genom att ge kvinnans arbete i hemmet samma status som mannens. Den välfungerande kärnfamiljen betraktades som ett fundament inför folkhemmet. Som tidigare nämnts så kan denna politik ses som ett uttryck för den modernistiska tron på att tekniken och vetenskapen skulle kunna maximera individens frihet (Harvey 2004:271).

Men de nya direktiven mötte motstånd då många arbetarfamiljer, vana vid att känna sig otillräckliga inför borgarklassen, såg det som ännu ett uppfostringsprojekt samtidigt som de materiella förutsättningarna helt enkelt inte fanns där då det var omöjligt att leva upp till de funktionella och rationella ideal som samhällsarkitekterna ritat upp i en enrummare (Löfgren 2003:155). En ekonomisk förändring låg därmed i tiden.

3.2 Början till ekonomisk förändring

I början av seklet så var motsättningarna emellan kapitalister och arbetare tidvis hårda. Kapitalisterna letade efter nya strategier för att kunna öka mervärdet. Arbetsdagen kunde inte längre förlängas och lönerna inte pressas utan att möta hårt motstånd från arbetarna. På 1920- och 1930-talen genomgick ekonomin en omvandling då de första rationaliseringarna genomfördes. Billing och Stigendal (1994:82-84) menar att det handlade om en ny kapitalistisk omstrukturering av ekonomin och början på en ny regleringsform. Den nya regleringsformen kom att kallas taylorismen och byggde på en teori om vetenskaplig arbetsindelning. Doktrinen består av tre huvudteser, nämligen att

arbetsprocessen i än större grad skulle skiljas från arbetarnas yrkesskicklighet, ett åtskiljande av tankearbetet från arbetsuppgiften och en monopolisering av kunskap genom bland annat en mekanisering av arbetet (Billing och Stigendal 1994:81). De kvalificerade arbetarna förlorade därmed utrymme för sin specialförmåga och allmänna skicklighet och gjordes utbytbara. Billing och Stigendal (1994:85) hävdar att detta innebär den första tendensen mot en övergång från absolut till relativ exploatering i Sverige.

Omvandlingsprocessen ledde, enligt historikern Lars Ohlsson (1994:16), till sociala spänningar och motsättningar då två olika kapitalistiska stadier överlappade varandra (Ohlsson 1994:16). Huvudmotsättningen stod mellan arbetare och kapitalister då framförallt de kvalificerade arbetarna motsatte sig rationaliseringsprocessen. Att det fanns spänningar inom den sociala strukturen märktes även på Möllevången där de så kallade Möllevångskravallerna utspelade sig 1926-1928.

Under efterkrigstiden började flera små industrier slås ihop då större investeringar krävdes för att modernisera och möta konkurrensen från de utländska kapitalister som infört effektivare produktionsformer. Inom livsmedelsektorn märktes rationaliseringen bland annat genom att mejerierna började införa löpande band inom produktionen i samband med att man också började använda pappersbehållare för mjölk. Detta innebar stora investeringar för de små producenterna vilket ledde till att många slog sig ihop till större aktiebolag såsom Skånemejerier AB (Billing och Stigendal 1994:101). Detta ledde till att året efter Alfred Andersson dog, 1942, så sålde den kvarvarande ägaren Arvid Manestam mejeriet till Solidar. Med största sannolikhet så förutsåg Arvid Manestam att det skulle bli för dyrt för honom att som enskild lägga om produktionen till löpande band.

3.3 Sammanfattning

Möllevången växte fram som ett led i att kapitalet sökte nya marknader och expanderade. Under 1920- och 1930-talet började industrin rationaliseras då arbetspassen inte längre kunde förlängas. Men konflikten mellan arbetstagare och arbetsgivare kvarstod då framförallt de kvalificerade arbetarna motsatte sig rationaliseringsprocessen eftersom det gradvis betydde att de förlorade sin kvarvarande yrkesskicklighet. Rationaliseringarna

krävde också stora investeringar, vilket ledde till att många företag slogs ihop. Arvid Manestam sålde då mejeriet till Solidar som byggde om mejeriet till glassfabrik.

En stark arbetarrörelse växte fram i området och med den en skötsamhetskultur. Socialdemokratin tog makten och ett nytt samhälle, folkhemmet, började ritas upp. En stark tro på framåtskridandet rådde men de materiella förutsättningarna fanns där ännu inte. Paul Manestams sociala miljö verkar ha varit väldigt bunden till gatan, vilket också verkar ha gällt för hans omgivning.

Kapitel 4

4.0 Möllevången (1945-1970)

“Pappa var mycket för bowling och det skulle va upp vid triangeln någonstans och Per Albin spelade mycket bowling och då var han inbjuden för att inviga den. Han tackade ja och han var statsminister då. Och då lottades de av de bättre bowlingspelarna som skulle spela med Per Albin och det blev farsan och alla skrattade. Hur ska han kunna göra det, Albin som är en sån sosse och Arvid som är höger. Jo du kan du tänka dig. Dom hade samma inställning till det mesta. De var ju bonnapojkar båda två, så de visste precis hur det var från början och pappa kom hem och sa det var den bästa sosse jag träffat i hela mitt liv. Jag tror jag ska rösta på Per Albin nästa gång. Han tyckte att Per Albin var fantastiskt bra. De hade så trevligt ihopa, det tog ju en tre fyra timmar innan det var färdigt. De pratade på. Pappa sa att han hade så sunda synpunkter i stort, sen kanske de hade lite annorlunda i smått. Men i stort så tyckte han att han var en rekorderlig man. ...”

Manestams anekdot om sin fars möte med Per Albin Hansson och om hur de höll med varandra i stort men inte i smått illustrerar väl det samförstånd som grundlades under 1930-talet och kom att råda emellan näringslivet och arbetarrörelsen under efterkrigstiden. Den skötsamhetskultur vi tidigare beskrivit kom att bli gemensamma nämnare för den kommande stabiliteten under efterkrigstiden då de enade kultur, politiska processer och det sociala livet (Billing och Stigendal 1994:364). Arbetarrörelsens kamp handlade främst om högre löner vilket inte längre gick emot kapitalisternas linje då vi kan se att arbetarna, efter andra världskriget, började exploateras mer efter den relativa exploateringens princip. Produktionstakten kunde höjas med hjälp av tekniska landvinningar och rationaliseringar vilket kompenserades med högre löner. Därmed, menar Harvey, kompromissade fackföreningarna bort tidigare

hjärtefrågor såsom medbestämmande i produktionsprocessen i utbyte mot ett högre materiellt välstånd (Harvey 2004:133).

Under efterkrigsperioden, skriver Savage och Warde, är de flesta regleringsteoretiker överens om att den fordistiska ackumulationsregimen befästes i Västeuropa (Savage och Warde 1993:57). Det löpande bandet infördes vilket betydde en effektivisering av produktionen för kapitalistens del medan det för arbetarens del betydde att han eller hon förlorade mycket eller all sin kvarvarande frihet under arbetstiden. Det ledde också till en satsning på arbetaren som konsument vilket möjliggjordes av arbetarnas högre löner. Men det är först under 1960-talet som det går att tala om en fordistisk ackumulationsregim i Malmö enligt Billing och Stigendal (1994:366). Genombrottet i Malmö föranleddes av att en lokal korporativism växte fram i vilken representanter från framförallt HSB, kommunen och näringslivet träffades (Billing och Stigendal 1994:283-286). Lönerna ökade i samma takt som produktionen och arbetare och kapitalister kom överens genom kollektivavtal. Företagen ökade sina vinster genom rationaliseringar och undvek överackumulation genom att skapa nya inhemska marknader (Billing och Stigendal 1994:366-367). Den nya ackumulationsregimen tog sig också uttryck i statens enorma satsningar i byggnadsindustrin vilket i Malmö resulterade i byggandet av fjärrsamhällena som Rosengård, Lindängen och Augustenborg vilka tillsammans skapandet av privata hushåll skapade ett behov av varaktiga konsumtionsvaror såsom bilar och vitvaror. Det var under den här perioden som Hugo Åberg, en av Malmös rikaste och mest pådrivande byggmästare, lät uppföra Kronprinsen, Europas högsta bostadshus. Den grundläggande logiken, om vi följer regleringsskolans tankegångar, bakom de massiva satsningarna på fjärrsamhällena var därmed att massproduktion och masskonsumtion gick hand i hand (Billing och Stigendal 1994:293). Men som vi också sett så fanns där även en progressiv modernistisk tanke om hur form skulle följa funktion vilket ansågs öka den allmänna standarden. Denna tanke realiserades framförallt vid byggandet av Augustenborg som byggdes med starkt kommunalt inflytande, men den försvann nästan helt vid byggandet av Rosengård där kapitalintressena i stort sett helt styrde processen (Billing och Stigendal 1994:293).

I de flesta områden så hade byggandets progressiva ledmotiv varit funktionalitet, öppna ytor och bekvämlighet, men det till trots så kom de flesta områden inte att präglas

av samma grannsamvaro och enighet som hade kännetecknat livet i kvarterstaden Möllevången. Gatan var inte längre en naturlig mötesplats och avståndet mellan arbete och bostad ökade än mer. Under samma period byggdes stora köpcentra som än mer distanserade invånarna från närmiljön och grannarna. De vinster som industrin gjorde i form av ökad konsumtion kan man därför säga att invånarna i fjärrsamhällena förlorade i form av en minskad känsla av förankring och social gemenskap i närmiljön. Detta kan tolkas som karakteristiskt för den urbäddning som Giddens (1996:29) menar utmärker modernismen.

Samtidigt som de nya fjärrsamhällena byggdes började även den sociala sammansättningen på Möllevången förändras (Billing och Stigendal 1994:194). Arbetararistokratin flyttade till de nybyggda områdena och kom därmed att särskilja sig från de sämre ställda arbetarna inte bara kulturellt utan nu även geografiskt (Billing och Stigendal 1994:365). En förslumning inleddes följaktligen av området och 1965 var Möllevången det tyngst kriminellt belastade området i Malmö. Niel Smith (2002:84) menar att framväxten av förstäder samtidigt betyder en långsam nedvärdering av innerstadsområden. En investering i en fastighet innebär nämligen att vinsten återvänder i den mån som hyran kommer in, vilket betyder en lång omsättningstid samtidigt som fastigheten sakta nedvärderas då inget helst görs med fastigheten förrän hela det investerade kapitalet har kommit tillbaka. Under nedvärderingen av byggnader sker det ofta också en förändring i den sociala sammansättningen, menar Smith (2002:84), som vi beskrivit har det märkts också på Möllevången.

Den vita (manliga) privilegierade arbetskraften och nationsstatens investering i infrastrukturen är de två pelare som Harvey (2004:132) menar att det fordistiska produktionssystemet vilade på. I det ljuset påverkades Möllevången enormt av fordismens intåg i Malmö som paradoxalt nog fick det sämre ekonomiskt samtidigt som det materiella välståndet i Sverige och i Malmö som helhet ökade.

Under 1960-talet menar historikern Lars Ohlsson (1994) att Malmö kännetecknades som det mogna industrisamhället då 50 % av förvärvsarbetarna arbetade inom industrin. Men den malmöitiska industrin hade flera svagheter, enligt Billing och Stigendal (1994:94), trots sina lyckade rationaliseringar inom industrin, vilket ledde till senare nerläggningar. Industrin var alltför inriktad på inhemsk konsumtion, med undantag

för Kockums, och alltför lågteknologisk. Bland annat därför, så gick textil och beklädningsindustrin helt i sank mellan 1970- och 1990-talen. Men den arbetslöshet som följde sögs till stor del upp av att tillverkningssektorn, då framförallt Kockums, expanderade (Billing, Stigendal 1994:194). Men textilindustrins öde skulle även tillverkningsindustrin gå till mötes något decennium senare.

4.1 Möllevången och Lodet 4 1971-

1971 sålde Malmö Mjölkcentral AB glassfabriken till Glace Bolaget (GB) och hela fastigheten Lodet 4. I två år därefter fortsatte glassproduktionen i det gamla mejeriet. 1973, när stora delar av GB köptes upp av storföretaget Unilever, såldes fastigheten och den sista mejeriproduktionen upphörde. Fastigheten köptes av Målerifirman Albert Hansson som kom att använda lokalerna till främst förråd och arbetslokaler.

Att GB slogs ihop med Unilever 1973, samma år som oljekrisen skedde och en vidspridd ekonomisk kris drog över Västeuropa, är förmodligen ingen slump. Fordismen som ackumulationsregim började upplösas vilket skulle bli början på drastiska förändringar på Möllevången. Redan under 1960-talet påbörjades förändringarna då det fordistiska produktionssättet hade lyckats så bra i sin effektivisering att tusentals arbetare avskedades (Harvey 2004:141). Samtidigt började de inhemska marknaderna bli mättade och företagen vända sina blickar utåt. Storföretagen började gradvis flytta sin produktion utomlands vilket ledde till att konkurrerande fordistiska regioner i tredje världen uppstod då produktionen var billigare (Harvey 2004:141). I Malmö försvann tusentals arbeten i textilindustrin, men doldes av en expanderande offentlig sektor samtidigt som också tillverkningssektorn växte (Billing och Stigendal 1994:314-315).

Fordismen som ackumulationsregim började följaktligen knaka i fogarna och kunde inte längre överbrygga kapitalismens motsättningar då produktionen blivit för dyr och de inhemska marknaderna mättade. Produktiviteten kunde inte längre stiga i samma takt som lönerna. Missnöjet med den alltför rationaliserade produktionsprocessen började jäsa över och resultera i strejker. Företagen tvingades då istället för att effektivisera produktionen se till att hålla sina anställda nöjda, exempelvis genom att som Kockums bygga en stor fritidsanläggning åt sina anställda (Billing och Stigendal 1994:317-320). Men då arbetarnas och kapitalägarnas mål inte längre överensstämde ökade konflikterna

och även tillverkningssektorn började lägga ner och flytta produktionen utomlands. Under denna synvinkel var kapitalets flykt till tredje världen oundviklig då produktionen inte längre kunde ökas, bland annat, på grund av arbetarnas motstånd till exploatering. Fordismens upplösning skulle därför kunna tolkas som ett steg i att väst förlorar sin ställning som centrum för produktionen inom världssystemet. I Malmö ledde det till att staden började gräva i sina besparingar och utöka den offentliga sektorn för att som på 1950- och 60- talet suga upp den massarbetslöshet som avindustrialiseringen medförde. Men denna gång överensstämde inte heller välfärdsatsningen med näringslivets intressen vilket den, som vi sett, en gång gjorde. Nu satsade man bland annat på fler fritidsgårdar samt på åtgärder mot arbetslösheten, vilket inte direkt gynnade industrin. Samtidigt började välbeställda malmöbor flytta ut till grannkommunerna medan ekonomiskt svagare grupper såsom invandrare flyttade in och Malmös ekonomi försämrades genom förlorade skatteintäkter (Billing och Stigendal 1994:320). Den ekonomiska situationen för kommunen började bli ohållbar i början av 1980-talet vilket ledde till att det 1981 infördes anställningstopp inom den offentliga sektorn och det som tidigare varit förutsättningen för den fordistiska ackumulationsregimen, nämligen den gynnsamma relationen mellan arbetare, storkapital och den politiska makten fungerade inte längre (Harvey 2004:142). Krisen ledde till att företag tvingades in i en period av omstrukturering, rationalisering och hopslagningar.

Omstruktureringen ledde till att det utvecklades strategier för att göra arbetskraft, arbetsmarknad, produkter och konsumtionsmönster mer flexibla. Företagsorganisationer trimmades för att handskas med en global och ständigt skiftande marknad och på arbetstagarna ställdes det krav på att vara flexibla både tidsmässigt och geografiskt (Harvey 2004:147). Den ekonomiska omstruktureringen, menar Harvey, möjliggjordes bland annat av att arbetslösheten stigit under den ekonomiska stagnationen under 1970-talet, vilket fick utslag i Malmö framförallt under 1980-talet och början av 1990-talet. Arbetslösheten kom därför att få en strukturell innebörd då den blev en viktig del i den flexibla ekonomin (Harvey 2004:147). I de flexibla arbetskontrakten är det nämligen inte ovanligt att företagen skälva saknar ansvar för den största andelen anställda vilket vilar på bemanningsföretag som hyr ut dem under de perioder som företaget behöver dem som mest, något som bygger på att det finns en stor del arbetslösa arbetare. På så sätt slipper

företagen ha överflödig personal när produktionen är låg. De nya flexibla arbetarna jobbar på osäkra arbetskontrakt med minimal arbetstrygghet. Kvar i ursprungsföretagen finns en liten klick managers som organiserar och administrerar produktionen. En stor del av produktionen eller hela tenderar också att vara ute på entreprenad för att även den delen snabbare ska kunna svara på marknadens efterfrågan (Harvey 2004:150-152).

Den hårda konkurrensen som den ekonomiska nedgången, det nya flexibla produktionssättet och den ökade automatiseringen av produktionen skapade både förutsättningarna för och behovet av att minska omsättningstiden. En sådan minskning byggde samtidigt också på en minskning av tiden mellan det att en produkt köps och det att en produkt slängs. Den klassiska fordistiska produkten som var designad att räcka länge var inte längre lönsam (Harvey 2004:156). Men detta krävde ökad kunskap om förändrade konsumtionsmönster, förändrade trender och hur dessa kunde påverkas. En helt ny typ av arbeten uppstod och andra arbeten som tidigare haft en mer undanskymd roll lades ut på entreprenad och växte (Harvey 2004:159). Bland de förstnämnda kan märkas att industrin i mycket har lagts om från varaktiga konsumtionsvaror till en händelseindustri med en nästan obefintlig livstid. Arbeten som därigenom har fått större utrymme men som också tidigare existerat är jobb inom reklamindustrin, konsultjobb, företagsjuridik och marknadsföring. Men även om många företagsägare på nytt rationaliserade och lyckades försämma (ur arbetstagarnas synvinkel) arbetskontrakten så flyttade många företag sin produktion från Malmö och många andra stora städer i väst. Som en konsekvens av att produktionen har lagts ut på entreprenad och i många fall flyttat till tredje världen har stora mängder kapital frigjorts. Detta kapital har investerats inom olika spekulativa områden såsom konst, aktiemarknaden och byggnadsindustrin vilket alltså betytt en ökning av det fiktiva kapitalet på bekostnad av det riktiga kapitalet som varit bundet i produktionen (Friedman 1994:169-170). Det är en sådan här situation där ett överflöd av kapital som inte kan förenas på ett produktivt sätt med en stor arbetslös arbetsstyrka som jag tidigare kallat för överackumulation av kapital. Denna ekonomiska process menar Harvey har även lett till att den stabila estetik som var förknippad med den fordistiska modernismen förändrades till "... all the ferment, instability, and fleeting qualities of a postmodernist aesthetic that celebrates difference, ephemerality, spectacle, fashion, and the commodification of cultural forms." (Harvey

2004:156). En kulturell förändringsprocess som vi kommer att titta närmre på i följande kapitel.

4.2 Sammanfattning

Under efterkrigstiden förslummades Möllevången. Arbetararistokratin flyttade till HSB bostadsrättsområden eller de nybyggda fjärrsamhällena som skapades som ett led i etableringen av den fordistiska ackumulationsregimen. Masskonsumtion och massproduktion gick hand i hand, lönerna ökade samtidigt som arbetarnas inflytande i produktionsprocessen minskade och arbetarna började exploateras efter den relativa mervärdesstrategin. I Lodet 4 förändrades produktionen till glasstillverkning och köptes av GB 1971, som i sin tur blev uppköpt av Unilever. Detta skedde samtidigt som den fordistiska ackumulationsregimen började brista i sin förmåga att hålla samman kapitalismens motsättningar. Det var svårt att rationalisera mer samtidigt som det blev möjligt att omlokalisera produktionen till platser med svagare arbetsskydd och billigare produktion. Möllevången började avindustrialiseras och ekonomin omorganiseras mot ett mer flexibelt produktionssätt.

Kapitel 5

5.0 Decentralisering av det globala systemet

Vad som beskrivits ovan skulle bäst kunna beskrivas som de materiella uttrycken för att det globala systemet decentraliseras, om vi tolkar det i termer av världssystemteori. Som nämnts tidigare så har det inom olika samhällsformer, beroende på om de befunnit sig inom centrum eller periferin, uppstått ett visst utrymme för olika typer av identitetsbyggande. När nu relationen emellan centrum och periferi på nytt förändras så följer det också att olika kulturella processer påverkas och däribland att utrymmet för den modernistiska identiteten minskar (Friedman 1994:170). Som jag tidigare beskrivit så hävdar Friedman att då modernismen bygger på en upplevelse av rörelse framåt och en utvidgning utåt, både individuellt och socialt, så försämras förutsättningarna för en sådan identitet under perioder av decentralisering (Friedman 1994:243).

Under samma process upplöses också det underordnade förhållande som andra grupper haft gentemot den modernistiska identiteten vilket tar sig uttryck i ökad regionalism och att fler kulturella identiteter gör sig gällande. Dessa kulturella identiteter menar Friedman (1994:228) inryms i traditionalismen eller postmodernismen, alltså två av de tre andra möjliga identitetsbyggena som han diskuterar. D

en traditionalistiska identiteten erbjuder då en annan utväg i en värld där det inte längre finns utrymme för något modernistiskt självförverkligande. Den traditionalistiska identiteten erbjuder nämligen en fast struktur av värderingar och regler för hur man bör leva och ger ett projekt som är större än- och ligger utanför individen (Friedman 1994:243, 247).

Decentraliseringen och upplösningen av den hegemoniska ställningen inom det globala systemet leder till ett slags systematiskt ordnat kaos menar Friedman (1994:252), det vill säga att desintegrationen kan förstås som en systematisk process men tar sig uttryck i oordning och omorganisation. Marginaliserade, arbetslösa och kriminella ungdomar i de franska förorterna exemplifierar hans argument även om de inte identifierar sig med någon särskild etnisk grupp utan till synes ger uttryck för ett slags mållöst våld. Detta våld menar han är riktat mot ett samhälle där de inte kan förverkliga sig själva. Men detta, om vi följer hans resonemang, är endast ett led i krisen för den modernistiska identiteten och en förstärkning av den traditionalistiska då, som Friedman hävdar, det är just från sådana grupper som den religiösa fundamentalismen rekryterar sina medlemmar då de där kan hitta ett svar och projekt större än de själva (Friedman 1994:250-251).

5.1 Postmodernism och tidsrumskomprimering

Friedman menar att utvidgningen av det postmoderna identitetsbygget är nära sammankopplat med ökningen av fiktivt kapital som uppstått när det industribundna kapitalet omlokaliseras (Friedman 1994:228). Att kapitalets omsättningstid har minskat kan även det tolkas som en produkt av att det fiktiva kapitalet har ökat. Detta, menar Harvey, har inneburit ännu en tidsrumskrympning i jämförelse med början av 1900-talet vilken betytt ett påskyndande av både sociala och ekonomiska processer (2004:284). Inom konsumtionssfären betydde det framförallt att modet blev populariserat och kom att

skifta allt snabbare. Det vill säga att en ny typ av livsstilskonsumtion uppstod där kläder, smycken, skivor, etc. i högre grad än tidigare förenades med olika ombytliga trender.

En annan förändring, menar Harvey, har bestått i en övergång från produktkonsumtion till servicekonsumtion där varans livslängd förkortats maximalt då en händelses livslängd, ett restaurangbesök, en biovisning, en föreläsning, etc. inte kan jämföras med det av ett kylskåp eller en bil (2004:285). Dessa förändringar i konsumtion och produktion till förmån för det tillfälliga och övergående har även påverkat hur individer förhåller sig till sin omvärld (Harvey 2004:286). På samma sätt som produkter har blivit utbytbara och tyngdpunkten lagts på det tillfälliga har också känslan av samhörighet med personer, platser, värden och "sätt att vara på" blivit alltmer obeständigt (2004:286). Zygmunt Bauman uttrycker retoriskt vad som kännetecknar det postmoderna konsumtionssamhället. "Idealt sett skall inget omhuldas fullt och fast av någon konsument, inget behov skall ses som tillfyllest uppfyllda, inga begär betraktas som ultimata. Till varje ed om lojalitet och förpliktelse borde bifogas ett tillägg om att den "gäller tills vidare". Det är bara flyktigheten, den inbyggda tillfälligheten i alla åtaganden som verkligen räknas; den räknas mer än själva åtagandet, vilket ändå inte tillåts vara längre än den tid som behövs för att konsumera det begärda objektet (2000:77-78)"

Att kunna bemästra, förutse och manipulera tillfälligheten och de ständiga skiftena blir därmed nyckeln till framgång och, som jag konstaterat tidigare, så har därför bildindustrin och reklamindustrin kommit att spela en mera framträdande roll än någonsin (Harvey 2004:288). Bilden blir därmed ett av de viktigaste elementen i det Harvey kallar den postmoderna kulturen. Bilden skapar nämligen den image och den identitet företaget vill saluföra på marknaden. Harvey menar att detta också gäller för arbetsmarknaden där statussymboler som rätt designkläder eller rätt bil blir den yttersta symbolen för självpresentation och i slutändan också det yttersta målet för självförverkligande (Harvey 2004:288). Samtidigt spelar bildproduktionen också en allt viktigare roll i att producera platser (Harvey 2004:293-294).

Som tidigare nämnts så förlorade platsen sin relativa autonomi i rummet i början av förra seklet då en händelse på en plats relativt snabbt kunde få konsekvenser på en annan (Harvey 2004:261). Denna tidsrumskomprimering menar Harvey har intensifierats allt sedan dess. Ny teknologi har medfört en kollaps av de rumsliga barriärerna då bilder

och annan kommunikation kan överföras från en del av jordklotet till en annan under en mikrodelssekund (Harvey 2004:293). Detta har lett till att platsskapandet blivit allt viktigare för att locka till sig ett nu ännu flyktigare kapital (Harvey 2004:295). Därmed förändras idén om en plats som något från början givet (geografiskt och lokalt) till att ständigt bli producerat. Denna platsproduktion, menar Harvey, använder sig av platsens förflutna för att med det som råmaterial skapa en ofta romantiserad historia skild från förtryck och misär (Harvey 2004:303).

Men denna identitet eller bild av tillhörighet är och förblir en illusorisk produkt då den framförallt produceras av en klass av människor som har en mobil livsstil som ofta inte är socialt engagerade i sin närmiljö (Dürschmidt 2000:93). Paradoxalt nog undergräver därför denna mobila klass samtidigt också platsernas lokala samhörighet och identitet. Därtill förmedlar de en eftertraktad livsstil som det är få förunnat att uppleva. För att åter citera Bauman: "Faktum är att de världar som samlats vid de två polerna, på toppen och botten av den framväxande mobilitetshierarkin, sinsemellan kraftigt skiljer sig åt: de isoleras därtill allt mer från varandra. För den förstnämnda världen, de globalt mobila världen, har rummet förlorat sin "reela" och "virtuella" tolkning. För den sistnämnda världen, de "lokalt bundna" världen, som befolkas av dem som är förhindrade att röra på sig och som således är tvungna att passivt finna sig i vilka förändringar som än må hemsöka den plats de är bundna till, sluts snabbt det verkliga rummet (2000:83). Men som Friedman (1994:228) påpekar så är de som inbegripes i det postmoderna identitetsbygget förhållandevis marginella då de nästan uteslutande utgörs av vad han kallar professionella artister och intellektuella. Om jag förstår honom rätt så beror detta på deras förhållandevis exklusiva mobila livsstil och tillgång till kommunikationsmedel som gör att de upplever världen annorlunda.

5.2 Malmös rumsliga anpassning

“...kunskapsstaden Malmö började ta form. Vid sidan av detta växte upplevelsestaden Malmö fram. Här ryms numera en stor framtidstro i såväl utkanter som stadskärna” (www.malmo.se 17/11 2005).

Som jag nämnt ovan förändrades förutsättningarna för den fordistiska ackumulationsregimen i väst. Jag ska i följande avsnitt utgå från fyra händelser som skedde under 2005 och 2004 som jag anser vara uttryck för den förändringsprocess som Malmö verkar genomgå. Den första är färdigställandet av Turning Torso, den andra de förortsupplopp i Paris som fick media och politiker att vända sina blickar mot de egna förorterna, den tredje att Malmös finanskommunalaråd Ilmar Reepalu krävde en plan för events och turism och den fjärde att 3,5 miljoner kronor dyrt ljusprojekt, finansierat av kommunen, genomfördes på Möllevången. Dessa är, tillsammans med andra, en serie sammanhängande händelser som jag anser markerar en ekonomisk och kulturell omvandling.

Att Turning Torso står färdigt och Percy Nilsson, en av Malmös största investerare inom byggnadsindustrin, får sin nyckel till en av de dyraste lägenheterna får börja den serie av sammanhängande händelser som jag anser avspeglar förändringarna i Malmö. Tornet är ritat av den internationellt kände arkitekten Santiago Calatrava och bostadsområdet Bo01, där tornet är byggt, är ritat av diverse mer eller mindre kända arkitekter som gjort området till ett av Malmös absolut dyraste och mest fashionabla. Paul Knox (1993:222-227) skriver i artikeln “The Postmodern Urban Matrix” om sådana områden som paketerade landskap vilka är konstnärliga fragment i en postmodern och postindustriell urban utveckling. Zukin (1999:2) menar att en sådan utveckling har lett till att den kulturella industrin blivit allt viktigare för att producera vad hon kallar städers symboliska ekonomier där skapandet av platser och bilder är det centrala. Den symboliska ekonomin är på intet sätt ny, menar Zukin (1999:7-8), då byggandet av städer alltid reflekterat beslut om vad och vilka som ska synas, framdrivet av lokala eliter för att visa på framgång och utveckling. Tidigare exempel på detta i Malmö skulle kunna vara Kronprinsen som vid sitt byggande var Europas högsta bostadshus och symbol, som vi sett, för dels Malmös dåvarande industriella framväxt men också för modernismens mål

om utveckling och framåtskridande, både socialt och ekonomiskt. Det som särskiljer den symboliska ekonomin sedan början av 1970-talet menar Zukin (1999:8) är framförallt symbiosen mellan bild och produkt och dess roll i att sälja och representera staden på en global nivå.

Det är i detta sammanhang jag tror att vi får se byggandet av Bo01 och Turning Torso. Bygganden av sådana områden möjliggjordes genom att, som tidigare nämnts, mängder av kapital frigjordes under avindustrialiseringen vilket medförde att kapital som varit bundet i produktionen kunde investeras i mer spekulativa projekt såsom just byggnadsindustrin (Friedman 1994:170). Knox (1993:226) anser att sådana områden döljer en bakomliggande realitet av ökad social utslagning i städerna som helhet. Friedman (1994:169) förklarar fenomenet med att ökningen i investeringar från verkligt värde (bundet till produktion) till fiktivt värde (spekulation) har lett till en motsägelsefull period då enorma mängder kapital har satts i omlopp vilket fått det att verka som om utvecklingen går framåt och, som vi sett, ökat utrymmet för det postmoderna identitetsbygget. Citatet ovan, från Malmö kommuns hemsida, är talande för den bild staden försöker förmedla av sig själv men klingar förmodligen falskt för dem som bebor marginaliserade områden som Seved, Rosengård och Lindängen, områden med hög arbetslöshet, hög kriminalitet och social utslagning. Vilket för oss in på den andra händelse som jag menar avspeglar en viktig förändring. Som vi sett uppstår det oroligheter inom systemet när väst fragmenteras och dehegemoniseras. Upploppen i Paris, de ökade marginaliserade förorterna och den brist på framtidstro vilken, som de flesta verkar överens om, präglar dem som bor där skulle därmed kunna ses som ett första steg mot en återgång till ett mer traditionalistiskt identitetsbygge. Detta skulle i sin tur skulle kunna tolkas som ett steg mot en allt mer etniskt men också socialt fragmenterad stad. Socialt i den meningen att de som inte har råd att konsumera och inte heller kan dela den livserfarenhet som den mobila kosmopoliten har, därför inte ser någon idé i att besöka centrum då det inte existerar i deras livsvärld (Bauman 2000:82).

Den tredje händelsen, att Ilmar Reepalu, vill göra Malmö till en event- och turiststad skulle även det kunna ses som en kulturell aspekt av avindustrialiseringen, ökningen av fiktivt kapital och omsättningstiden. Dessa fenomen skulle Friedman (1994:233-252), som vi sett, koppla till en dehegemonisering, medan andra teoretiker

som Harvey (2004) ser det, om än som en ökad stratifiering av samhället, som uppkomsten av en ny flexibel ackumulationsregim. Sociologen Todd (1994:202) menar, med Toronto som exempel, att sådana uttryck i det urbana rummet är en medveten politik för att en ny kapitalackumulationsstruktur ska kunna ersätta den gamla. Han argumenterar för att dessa politiska och ekonomiska strategier måste ses som ett naturligt led i den globala kapitalackumulationen. Harvey (2004:295) argumenterar för att skapandet av unika miljöer blivit en allt viktigare faktor för att locka till sig ett kapital som nu är mobilare än någonsin då städer och regioner i allt högre grad konkurrerar om samma jobb och kapital (Harvey 2004:295). Sassen (1994:54,116) menar med en liknande argumentation att den ökade stratifieringen gett upphov till ett nytt sätt att tänka på social reproduktion där det framförallt är elitens intressen som tillgodoses, vilket gör att de i högre grad tränger undan andra aktörer i det urbana rummet. Det är i detta ljus jag tror man får se anordnandet av Americas Cup i Malmö, en dyr seglartävling, som finansierades av kommunen (med pengar tagna från kassan "välfärd för alla") sommaren 2005 trots ett väldigt begränsat inhemskt intresse.

Det är i tidsrumskomprimeringen, ökningen av fiktivt kapital och därmed vidgandet av utrymmet för det postmoderna identitetsbygget som jag också tror vi kan leta efter förklaringarna till att 3,5 miljoner kronor satsades på ett ljusprojekt som ägde rum på Möllevången mellan 5 och 14 november år 2004. En av de permanenta installationerna (som sammanlagt stod för 1,5 miljoner kronor) var en gangsterromantisering belysning på Möllevångstorget och Simrishamnsgatan. En installation som kan tolkas som att den ville ironisera över och på så sätt försöka bekämpa Möllevångens "mörka" förflutna och nutid. Men att Möllevångens mörka sida framförallt hör till det förflutna menar de flesta jag talar med. Även om kriminaliteten fortfarande är hög så går det inte att jämföra med tidigare år och årtionden. Snarare tror jag att man bör se ljusättningen i samband med tidsrumskomprimeringen och ett led i att göra kulturell förändring till en vara. I ett ständigt förändrande rum, menar Zukin (1982:68) med en liknande argumentation som vi sett Harvey göra (Harvey 2004:303), är ett av medelklassens främsta projekt att skapa någon typ av historiskt förankrad identitet och individualitet som särskiljer det från det förgängliga och förändrande rummet. Detta sökande efter en autentisk plats, menar jag, har i ljusprojektet tagit formen av en

estetisering av brottsligheten vilket för oss in på nästa del i arbetet. I det femte numret av Södra Innerstaden 2004 beskrivs den fastighet som vi tidigare berättat om som den plats där “det nya Möllevången växer fram”. Detta plötsliga intresse för äldre och ofta förfallna innerstadsområden av en ny pengastark grupp beskrivs i många sammanhang som en gentrifieringsprocess, en process på det lokala planet som vi ska försöka närma oss i nedanstående del med hjälp av samhällsgeografen Niel Smith och den teori som kallas för rent gap men också knyta an till tidigare nämnda teorier.

Huruvida vi ska tolka rummets förändring som en övergång från den fordistiska ackumulationsregimen till en flexibel ackumulationsregim eller endast som ett sista uttryck för den västerländska civilisationens ställning som hegemonisk makt i världssystemet återstår att se. Men att det är någon typ av flexibel kapitalackumulation (verklig eller inte) som Malmö stad försöker anpassa sig till genom att satsa på en högteknologisk infrastruktur och en mer lyxorienterad urban miljö verkar sannolikt.

Kapitel 6

6.0 Rent gap och gentrifiering

Ovan har jag försökt att beskriva och diskutera de globala förändringar i världsekonomin och det globala systemet som lett fram till den utveckling som nu också kommit till uttryck i det urbana rummet på Kristiandstadsgatan 14 och 16. Men för att närma oss vad som verkligen händer på det lokala planet ska jag först diskutera en av de teorier som vi tidigare bara snuddat vid då nervärdering av markvärde berördes.

Istället för att begränsa sig till landvärde och husvärde menar Smith att man bör tala om försäljningspris, husvärde, kapitaliserat markpris och potentiellt markpris som sammanhängande kategorier. Husvärdet betecknar det socialt nödvändiga arbete som behövs för att konstruera ett hus till skillnad från priset som framförallt är marknadsbestämt genom tillgång och efterfrågan (även om priset skiftar med utgångspunkt från just husvärdet). Men husvärdet förändras med tiden då huset ofta återvänder till marknaden för försäljning långt efter att det byggts vilket betyder att värdet också är betingat av en nervärdering efter användningen, alternativt en uppvärdering då mer värde (arbete) påförts (Smith 2002:61). Försäljningspriset består i

husvärdet plus markpriset (här används termen pris då inget socialt nödvändigt arbete utförts). Kapitaliserat markpris är det belopp som en landägare får ut under den innevarande användningsformen, vilket i hyresfastigheter betyder hyra, medan det i bostadsrätter kapitaliseras under försäljningen och då är en del av försäljningspriset. Slutligen utgör det potentiella markpriset det möjliga markpris som skulle kunna gå att få ut om marken användes på ett annat sätt (Smith 2002:62).

När ett område byggts så avspeglas det pris som är satt på byggnaden (husvärdet) också markhyran (markpriset) som ägaren kan ta ut. I den första cykeln så menar Smith att markpriset i regel ökar eller är stabilt och att också husvärdet är stabilt. Men efterhand så kan en ihållande nervärdering ske vilket han förklarar med tre faktorer. Den första är ny byggteknik, vilken gör de gamla byggnaderna oekonomiska, den andra att byggnaderna blir otrendiga och den tredje rör förslitningen (Smith 2002:63). När väl ett område har börjat förslitas så minskar viljan till underhåll vilket leder till att husvärdet minskar och nivån för det kapitaliserade markpriset faller under det potentiella markpriset (Smith 2002:65). Det är detta fenomen som han kallar rent gap vilket skapar de objektiva förutsättningarna för gentrifiering, den processen som består av att ett områdes socioekonomiska status höjs då en ny grupp flyttar in och en annan flyttar ut. Processen påbörjas när skillnaden mellan det kapitaliserade markpriset och det potentiella markpriset är så pass stor att investerare kan köpa fastigheter billigt, betala renoveringar och sedan sälja och få en god avkastning (Smith 2002:68). Jag ska nedan använda mig av rent gapteorin och teorierna om de globala processerna för att försöka förstå de aktuella förändringar som sker i fastigheten Lodet 4.

6.1 Lodet 4

“Det är på Kristiandstadsgatan det nya Möllevången växer fram. En bit från designerbutiken Meme och ytterligare ett från café Glassfabriken har skivbutiken RUNDGÅNG öppnat. Ägarna har sitt fikarum i det som var dasset på svartklubbsscaféet Yindi.” (Blomqvist 2004 –Södra Innerstaden- #5)

1999 köpte Eva Bruno Skoglund den förfallna fastigheten Lodet 4 efter att ha blivit tipsad av en god vän som var mäklare. Priset sattes till fyra miljoner kronor. Till en början bodde hon där själv med sin familj, men då fastigheten som till stor del var en industrifastighet var dyr i drift, nappade hon då en av sönerns vänner kom och frågade om han kunde få hyra ett rum. Eva beskriver det som att “ det var jättekul och det var helt informellt, folk liksom knackade på min dörr och betalade hyran eller så knackade de på dörren och sa vi har inte så vi betalar nästa månad”. Snart började folk droppa in och fråga om inte också de kunde få hyra ett rum och inom kort var alla beboliga utrymmen fyllda. Därefter började även industrilokalerna fyllas av folk som hade ett projekt på gång och ville starta något nytt. En av de då boende, beskriver det som att “hela Möllan kunde ha sina konstprojekt där, det vara bara att dra dit och snacka”. En lokal fungerade som studio, en annan som ateljé och en tredje som biograf där Bio Prevost som bland annat arrangerade nollbudgetfilmfestivaler höll till. En skylt med texten “endast för förryckta” lockade förbipasserade till ett av de tre föreningscaféerna som var inhysta i de gamla lokalerna. Gemensamt för projekten var att de sköttes mer eller mindre informellt. En av de då engagerade i caféet Cyklon beskriver det som att hela fastigheten var som en manifestation av något outtalat och syftar då på någon typ av konstnärlig kreativitet bland dem som bodde i stadsdelen. Befolkning var annorlunda då, berättar han vidare, “de pluggade inte, de jobbade inte, de klarade sig på småaffärer eller gick på socialbidrag och levde för sina konstprojekt”. Innehavarna av caféet Cyklon och många av de andra boende i Lodet 4 skulle vid tidpunkten ha kunnat betraktas som att de i mångt och mycket försökte leva utanför samhällets mittfåra och där realisera sina konstprojekt.

Men med den enorma popularitet som caféet fick skulle man kunna påstå att ett visst positivt intresse föddes för fastigheten hos en annan typ av befolkning. Zukin skriver i sin analys av en konstnärsgrupp i New York på 1960-talet “If the Fluxus group took part in the trend toward environmental art, then the changing factory district of Soho

was the environment that it both mined and mimed” (Zukin 1982:95). Med detta menar hon att gruppen förde den borgerliga kulturen närmare själva platserna för var deras konst skapades genom att göra Soho till en spännande plats känd för sin street smarta och informella estetik (Zukin 1982:95-96). I ett mittuppslag i Sydsvenskans fredagsbilaga “Dygnet Runt” den nionde november 2001 kunde man läsa: “Kristiandstadsgatan i Malmö har alltid legat exakt ett kvarter bort från Möllevångstorget, händelsernas absoluta centrum. Kristiandstadsgatan ligger fortfarande ett kvarter bort från Möllevångstorget men på kort tid har ett kort stråk längs Kristiandstadsgatan blivit ett centrum för kultur och kaféliv.” (Orrenius 2001-11-09). En av dem som var med och grundade grafikdesignkollektivet Kapseru, som nu befinner sig i den lokal som musikstudion tidigare hyrde, berättar i en intervju den 27 maj “när jag flyttade hit var det väl hyfsat lätt att flytta hit, nu är det väl svårare. Det var mer spännande också, va hette dom som låg här ... cyklon, just de det var roligt också.” Ett liknande argument som Zukin anför beträffande Fluxus-gruppen menar jag därför vara tillämpligt på föreningen Cyklon och många av de andra projekt som bedrevs inne på Lodet 4. Men det var den process som beskrivits ovan med termen rent gap som skapade de objektiva förutsättningarna för den förändring som fastigheten nu skulle komma att genomgå. När Eva köpte fastigheten var husvärdet med största sannolikhet relativt lågt och än så länge förmodligen också markpriset då Möllevången, som tidigare nämnts var en förslummad stadsdel och ännu inte hunnit få någon större massmedial uppmärksamhet. Det kapitaliserade markpriset måste även det ha varit lågt då de flesta lokaler endast hade använts som förråd av målerifirman själv. Det är därför sannolikt att gapet mellan det kapitaliserade markpriset och det potentiella markpriset var stort när Eva köpte fastigheten, men att hon, som hon beskriver det i en intervju, inte hade ett tillräckligt stort kapital för att genomföra de renoveringar som krävdes, vilket var en av anledningarna till att hon fick sälja.

Några månader innan reportaget om Lodet 4 hade Möllevången även hamnat på Sydsvenskans löpsedlar och ett tjugo sidors reportage beskrivit området som ett färgsprakande, tolerant, dynamiskt och spännande område i förändring. Regionchefen för fastighetsbolaget Mandamus intervjuades: “Möllevången har dålig klang men det ligger alldeles för centralt för att behålla sin nuvarande befolkning. I framtiden blir det lätt att rekrytera bra hyresgäster hit” (Orrenius 2001-04-05).

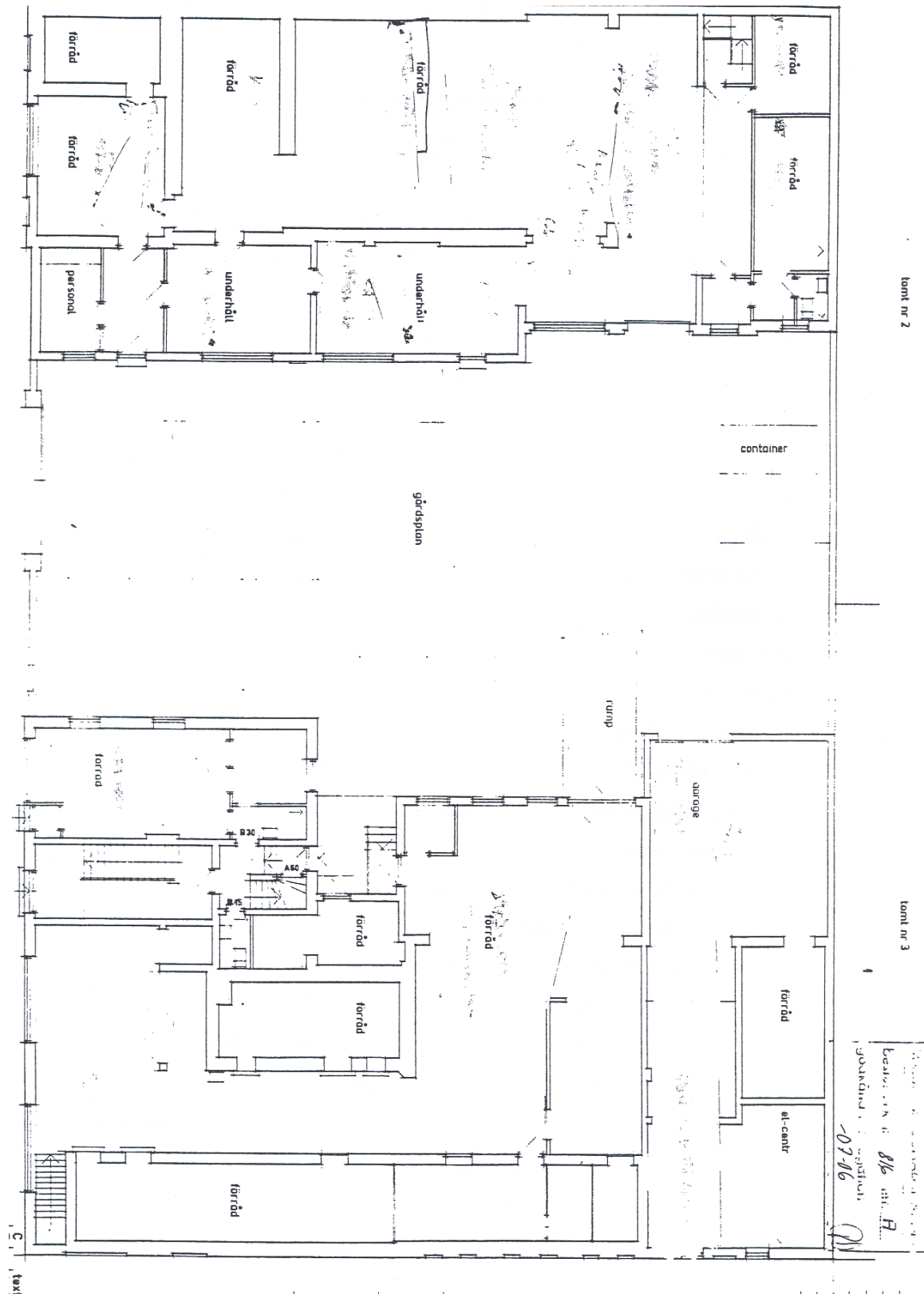
Året därefter, 2002, såldes Lodet 4 till det nybildade fastighetsbolaget Zenia Fastigheter AB för sex miljoner kronor. En annan av de dåvarande hyresgästerna berättar att strax efter att Zenia tagit över huset så anordnades ett möte med hyresgästerna där det utlovade stora förbättringar. Stadsdelen hade potential att bli lika lugn som Söder i Stockholm, menade en av ägarna. En vision som också bekräftades av en av ägarna under en intervju som jag genomförde den 6 maj 2005. En annan av dem som då var engagerade i Cyklon beskriver det som att de flesta nog såg det som något positivt då huset var fallfärdigt. Caféet saknade vatten och de boende stördes av svartklubbarna. Smårenoveringar började göras samtidigt som kravet på att hålla sig inom lagens gränslinjer blev allt strängare och hyrorna höjdes. De engagerade i Cyklon beskriver det som att polisen tidigare sett genom fingrarna med den olagliga klubbverksamheten, men att den informella nivå som projekten ditintills hållits på inte längre var möjlig efter ägarbytet, vilket ledde till att Yindi fick stänga, Cyklon lägga om sin verksamhet, Bio Prevost försvann och musikstudion flyttade.

Två år senare stod det klart att Citytunneln skulle byggas och en järnvägsstation läggas vid Triangeln som ligger bara ett par hundra meter ifrån Möllevången. Förmodligen började Möllevången då bli en del av det som Malmö ville sälja utåt, vilket började leda till att det potentiella markpriset ökade. Det kan argumenteras för att detta, i sin tur, ledde till att det inte längre gavs något utrymme åt någon informell verksamhet. I musikstudions ställe slog sig först designklädaffären Meme ner och sedan grafikdesignkollektivet Kapseru, i en annan studio en arkitektfirma och i Yindis lokaler skivaffären Rundgång. Detta skulle kunna ses som en övergång från en mer bohemisk typ av artister, som utnyttjade de öppna och billiga utrymmena och dess glömda status till en mer professionell klass av artister. En av dem som var med och grundade designkollektivet berättar vidare “ jo jag gick på konstskola två år och sedan flyttade jag tillbaka till Lund igen och läste ekonomi för att jag tyckte att många av våra konstprojekt krachade för ingen av oss hade koll på ekonomin”. Zukin (1989:96), menar att professionella artister uppstod som social grupp sedan det blivit möjligt att göra karriär på konsten. Som vi tidigare nämnts så ökade vikten, från 1970-talet och framåt, av att producera bilder vilket även medfört än fler möjligheter till att leva på någon typ av kreativ verksamhet. I Malmö verkar denna typ av verksamhet dessutom alldeles nyligen

ha fått ett uppsving då startandet av Malmö högskola 1998 innebar en satsning på mer kreativt inriktade utbildningar, såsom kulturproduktion, grafisk teknik och medieproduktion, scen- och teaterteknologi, etc. Men att artister gavs möjlighet till att göra karriär på sitt konstnärskap, menar Zukin, har också inneburit att de själva kommit att bli närmast oskiljbara från medelklassen och dess vision av samhället, vilken hon beskriver som “a continuous past, made by rapid social and technological change, the passing of industrialism ... and a massproduction of art objects and cultural standards. (Zukin 1989:80, 97). En sådan upplevelse av samhället känns igen från vad vi tidigare beskrivit som postmodernism och passar även in i Friedmans analys där det postmoderna identitetsbygget framförallt är begränsat till professionella artister och intellektuella (Friedman 1994:228). Konst har därför kommit att bli nära förknippat med en ny tendens inom medelklassen där konstnärlig kultivering och konsumtion bildat en ny grund för status och livsstil, menar Zukin (1989:98) vidare. Designklädbutiken Meme, den affärsrörelse som först slog sig ner i musikstudions lokal, är kanske mest talande för denna process då den sålde dyra kläder som ägarinnan själv både designade och sydde.

Zenia Fastigheter planerar nu att bygga enrumslägenheter på vinden och eventuellt gör flera smålägenheter av Manestams gamla hem samt göra ett och två av mejerielevernas gamla bostäder. Den andra våningen i fastigheten gjordes, som vi sett, om till någon typ av korridorsbostäder under Eva Skoglunds tid som fastighetsägare. De rumsliga förändringar som skett de senaste åren i Lodet 4 skulle kunna tolkas som att en ny social reglering håller på att reproduceras i rummet. Som vi sett så var kärnfamiljen ett viktigt fundament för upprätthållandet den fordistiska ackumulationsregimen medan det idag snarare skulle kunna argumenteras för att enmanshusåll passar bättre in på krav om flexibilitet och en fokusering på en mera individbaserad konsumtion. Singelbostäder i innerstan skulle man då kunna argumentera är för den flexibla ekonomin vad familjehushållet i fjärrsamhället var för den fordistiska ekonomin.

Ritning över Fastigheten Lodet 4 från 1982 (Bottenplan)

6.2 Den utvidgade sociala miljön

Eva intervjuades den sjunde april på en trappa vid Bo01 där hon vid intervjutillfället bodde. I följande text diskuterar jag det som i Evas fall skulle kunna beskrivas som en utvidgad social miljö och vad Giddens beskrivit som urbäddning.

Eva föddes in i välbärgad familj och skickades till Sigtuna för gymnasiestudier. Hon beskriver sig själv som brådmogen under hennes studietid på Sigtuna. Skolan beskriver hon som en instängd miljö där hon inte hade mycket gemensamt med sina klasskompisar. Även studietiden i Stockholm och Uppsala var en arbetsam tid då hon inte hade någon större förståelse för det som lärdes ut. Efter ett par års studier flyttade hon med sin man till San Diego vilket hon beskriver som en omvälvande upplevelse då hon äntligen kunde få träffa likasinnade. Men efter en skilsmässa och efter att förlorat alla sina tillgångar var hon tvungen att flytta tillbaka till Malmö. Hon har återvänt till USA i omgångar men bor nu i Sverige sedan 1991. Hon har försörjt sig genom att delvis arbeta som psykolog, men hennes största inkomstkälla menar hon varit fastighetsspekulation. Flytten till San Diego beskriver hon som att det var "...första gången jag kände mig hemma... Till San Diego kommer människor som kommer långt ifrån. De har valt att komma överallt ifrån och flytta på sig och alltså betyder det att det alltså är en helt annan variety of av människor va, och man behöver inte va likadan utan det finns alla." Denna händelse i Evas liv kan ses som början på en process där hennes sociala miljö utvidgats från det direkta sociala sammanhanget. Att flytta tillbaka till Sverige beskriver hon som tufft på grund av den långsamma takten i det sociala livet. Därför har Eva bibehållit kontakten med USA och gamla lärare hon har haft där. En sådan process där det sociala livet avskiljs från platsen är också det vi tidigare sett Giddens (1996:29) benämna som urbäddning. Hennes favoritområde i Malmö, förutom Möllevången, är Bo01 där hon upplever att hon lever med likasinnade "asså här e ju en massa entreprenörer och konstnärer ... och det e de ja tycker e skojigt". Durrchmidt (2000:84) menar att en annan aspekt av avskiljandet av plats och social miljö är de sammanhang där en grupp likasinnade (i det här sammanhanget med en utvidgad social miljö) delar samma plats

men där platsen aldrig får någon symbolisk betydelse, vilket jag tror är gällande för Evas anknytning till Bo01.

Det hon uppskattar med Möllevången verkar vara av en annan karaktär "Det e coola människor i trasiga kläder eller coola människor i black eller coola människor i slöja. De e liksom mycket grupperat men det är ändå så himla många grupper så att det e kul. Och folk uttrycker sig, dom skriker och dom gormar och dom lever och dom går barfota eller dom har en sko eller vad fan som helst och de e kul asså. Så man måste säga att det är det skojigaste området helt klart men sen gillar, jag, gillar det, ju väldigt mycket här." Det Eva uppskattar mest med Möllevången verkar alltså framförallt vara den estetiska upplevelsen som det innebär att bo i ett mångkulturellt område som befinner sig i någon typ av gentrifieringsprocess. Men det är kanske just bristen på samhörigheten med likasinnade som "rör sig" som gör att hon ändå föredrar Bo01 framför Möllevången.

På frågan om var hon känner sig hemma svarar hon "Det är en annan frihet här än någon annanstans i stan, förutom Möllan, den e ju kul asså, men nej det gör ja inte. Jag känner mig inte, jag känner mig hemma i livet, jag känner mig hemma i mig själv, ja känner mig hemma med vissa människor, vissa stunder. Jag e inte en sån som känner mig hemma i mitt hem eller i nått land ... Det är inte vissa grejor som gör att ja känner mig hemma –ja behöver inte vissa personer, ja behöver inte en viss stadsdel eller ett visst land utan jag känner mig hemma i livet". Även om hon tycker otroligt mycket om Bo01 och Möllevången så är det inte fråga om att hon skulle vara bunden till något av områdena. Det hon framförallt verkar uppskatta är just att inte vara beroende av sin omgivning i fråga om sociala relationer, vilket inte behövs då de andra som bor på Bo01 verkar leva ett lika flytande och mobilt liv som hon själv. Det vill säga hennes upplevelse representerar motsatsen till hur Manestam upplevde Möllevången, nämligen att det sociala livet framförallt var organiserat kring platsen, i hans fall gatan, och att befolkningen var förhållandevis homogen. Att Malmö och Möllevången har förändrats upplever Eva och Manestam därmed på två helt olika vis. Manestam, som ett par gånger om året återvänder till Möllevången, upplever det som ledsamt då "Man gick upp i trappuppgångarna och såg vem som bodde där och undrade om man var i Sverige...varför tycker man det är sämre? Ja det vet ja inte. Människor som inte liknar dem som bodde där förut och pratar ett annat språk och så vidare, då tycker man det är

ledsamt. Gamla Möllevången var e de med den?”. Att Manestam, när han återvänder till Möllevången, inte gillar det han ser tror jag inte ska tolkas som ett simpelt uttryck av främlingsfientlighet utan snarare som nostalgi för en lokaliserad social miljö och den samhörighet som han förknippat med dem som bebodde området. Eva å andra sidan tycker att Malmö blivit, som hon beskriver det “skitkul, jag tycker väl inte direkt om Sverige och inte mycket om Malmö heller. Jag tycker liksom det är lite stelt, lite lagom, lite för mycket jantelag och det går för långsamt. Det går för långsamt men det är klart, skulle jag hamna på gatan och är snäll så skulle jag bli omhändertagen här och det hade jag ju inte i andra länder.” Hennes kommentar illustrerar det som vi sett Harvey diskutera om den ökade tidsrumskomprimeringen de senaste trettio åren och hur upplevelsen av tid hör ihop med ekonomiska processer. Tiden går snabbare, nu också i Malmö, events och spännande områden men något av det gamla stela välfärdsystemet lever kvar, man blir fortfarande omhändertagen om man inte hinner med.

Som vi beskrivit har tidsrumskomprimeringen skyndat på både ekonomiska och sociala processer och det fiktiva kapitalet skapat osäkerhet och snabba pengar, ett sista citat från Eva får slutligen illustrera denna process “Jag menar för många ser det ut som om jag lever jävligt bra och det gör ja ju men jag e ju luspank och jag har ju alltid grejor på pantbanken och det e inget bekymmer för mig, jag kan ta och flytta när som helst.... andra människor säger, jag har inte råd säger de, men de är inte villiga att ta lån va? Tills det går bättre för dem ehm eller ja men vi har ju flyttat en gång i livet ungefär va, jag flyttar minst en gång om året. En gång om året... ja, ja var faktiskt tre år på Kristandstagatan.”

Kapitel 7

7.0 Slutdiskussion

I det faktum att människor, i slutet av 1990-talet, valde att investera och satsa enorma mängder energi i en nergången fastighet i Malmös södra innerstad menar jag tyder på förändringar i ekonomin och världssystemet. Det ökade gapet mellan det kapitaliserade markpriset och det potentiella markpriset skapade förutsättningarna för att det skulle vara lönsamt att investera i Lodet 4 men var i högsta grad påverkade av globala processer. Det

är genom att förstår hur platsen "lodet 4" har blivit producerad och hur det står i relation till hur människor faktiskt upplever den som jag har försökt att förstå hur det urbana rummet har förändrats. En förståelse som också måste kombineras med en förståelse för globala ekonomiska- och politiska processer då dessa i högsta grad påverkar hur individer praktiserar kultur. De förändringar vi sett fastigheten genomgå och de förändringar Malmö stad genomgår menar jag tyder på en omstrukturering av ekonomin mot ett mera flexibelt produktionssätt. Ett produktionssätt som jag dessutom tror kommer öka kapitalismens motsättningar än mer då jag tror att det tyder på en återgång till en absolut exploateringsstrategi. För även om en ny social reglering, som vi sett, verkar börja ta sig uttryck i det urbana rummet och i en ny typ av konsumtionskultur så betvivlar jag på att det kan leda till en ny ackumulationsregim. Den sociala stabilitet som skulle krävas för att en sådan ackumulationsregim skulle kunna uppstå tror jag inte är möjlig då det vi snarare ser är en ökad polarisering av samhället som är både ekonomisk och social. En sådan process passar i så fall snarare bättre in i Friedmans teori om att väst håller på att förlora sin ställning inom världssystemet som hegemonisk makt.

De två olika typer av sociala miljöer jag tagit upp menar jag avspeglar det vi redogjort för som urbäddning. En relativt lokalbunden social miljö verkar ha dominerat under början av förra seklet men har förändrats till en mera utvidgad social miljö under senare delen av 1900-talet. Men den utvidgade sociala miljö som intervjun med Eva representerar visar egentligen bara på en förhållandevis exklusiv aspekt av urbäddningen då hennes mobila livsstil är kulturellt och ekonomiskt begränsad till toppen av samhällskiktet. Urbäddningen och utvidgade sociala miljöer handlar lika mycket om marginaliserade invandrargrupper där den traditionalistiska identitetsstrategin tilltar då nya billiga kommunikationsmedel öppnar upp möjligheter för att bibehålla kontakt med ursprungslandet. En sådan process tror jag bör ses i sammanhanget av en ökad enklavisering och segregering av samhället och det systematiska kaos som Friedman menar karakteriserar centraregioner när de förlorar sin ställning inom världssystemet.

Litteraturförteckning

Aglietta, M (1987) *A Theory of Capitalist Regulation. The US Experience* London: Verso.

Billing, P. Stigendal, M (1994) *Hegemonins Decennier, Lärdomar från Malmö om den Svenska Modellen* Borås: Möllevångens Samhällsanalys.

Durrschmidt, J (2000) *Everyday Lives in the Global City: The Delinking of Locale and Milieu* London Routledge.

Friedman, J (1994) *Cultural Identity & Global Process* London Sage.

Giddens, A (1994) *The Consequences of Modernity* Cambridge Polity.

Harvey, D (2004) *The Condition of Postmodernity: an Inquiry Into the Origins of Cultural Change* Oxford Blackwell.

Knox, P (1993) *The Restless Urban Landscape* New Jersey Prentice Hall.

Löfgren O (2003) *The anthropology of Space and Place: Locating Culture* (red) Low och Zuñiga, D. Oxford Blackwell.

Ohlsson, R (1994) *Malmö Stads Historia, sjunde delen 1939 – 1990 I Kranens Tidevarv* (red) Bjurling, B Malmö, Malmö Stad.

Painter, J (2002) *Readings in Urban Theory* (red) Fainstein, S och Campbell, S London Blackwell.

Sassen, S (1994) *Cities in a World Economy* Thousand Oaks Pine Forge Press.

Savage. Warde, (1993) *Urban Sociology, Capitalism and Modernity* Basingstoke Macmillan.

Smith N (2002) *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City* London Routledge.

Todd, G (1993) *The Restless Urban Landscape* Prentice Hall, New Jersey (red) Knox Paul.

Zukin S (1988) *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change* New Jersey Rutgers University Press New Brunswick, (1999) *The Cultures of Cities* Massachusetts Blackwell.

Zygmunt, B (1998) *Globalisering* Lund Studentlitteratur.

Internet

Malmö kommuns hemsida (17/11 2005) www.malmo.se

Tidningar

Blomqvist (2004 #5) –Södra Innerstaden

Orrenius Nicklas (2001-04-05) och (2001-11-09) Sydsvenska Dagbladet